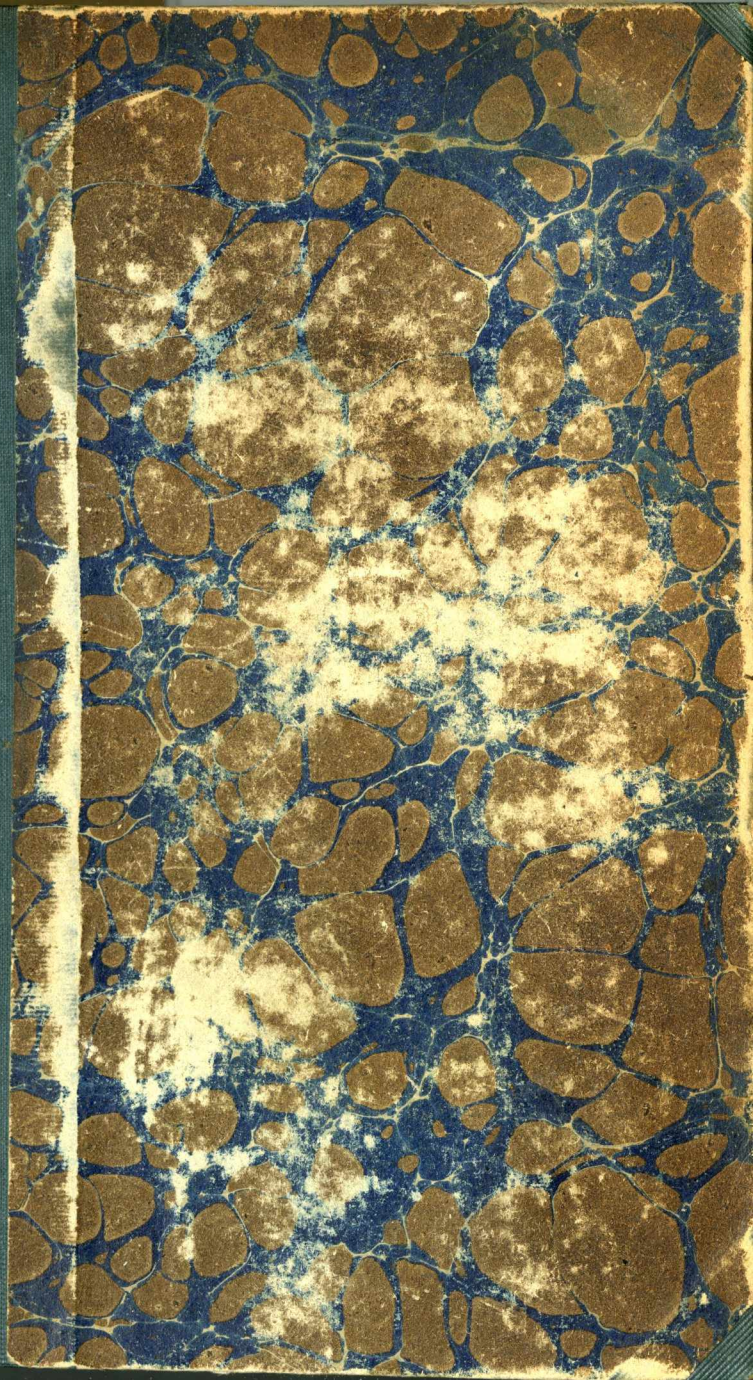

Politikai
röpiratok.

98

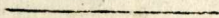

98

758

NÉPÜGY.

ÉPÜGY: A K. K. Magyar Kir. Helytartó-
tanács által engedélyezett és a Magyar
Nyelvtudományi Társaság által kiadott
Népszerű

3.

PÁRIS.

1847.

DE BALLAGI GÉZA.

JELIGE : Csak ez egyre gondoljunk
« A nép tömeg világosni »
Es sejdithetjük mi lesz a világból !

ZSHOKKE.

TISZTELET ÉS SZERETET

JLEÜL

SCHVARTZ DAVIDNAK

AJÁNLVÁ

A SZERZŐ ÁLTAL.

LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1891

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1891

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

2

Ki gondolkodó ésszel oda ül a természet óriási műas-
talához vizsgálando ávilág gépezet csoda telyes mozgását ;
ki lelke szemével betekint á természet sötét mély szekré-
nyébe megejtendő annak fáradhatlan cselekvösségét meg
réjtelyes talányait ; ki á természet ésa világ eseményekbeni
ok és okozat öszhangzó egybetapadását felfogja selvegre,
ki a természet-élet látszologos bonyolodot csomóját felol-
dani képes : annak valóban tiszta és világos leend , hogy a
természet-és világesemények nem vak szükségességnek
vagy féktelen fatumnak , hanem bölcs rends' mindent sza-
bályozó törvényeknek hodolnak.

Ugy van ez az ember-világban is ; mert , ki vizsga , éber
tapintattal fürkészi az embreiségéletét társas viszonyokbai
első öszpontosítása óta ; ki tarsadalmi állapotának lassan-
fokkonkénti kifejlődését vizsgálja s'elvégre , ki a' sors vál-
tozékonyását , melly az emberisgre majd kártékonyan
majd pedig jótékonyan hatván annak élte irányfonalát
irányozza-figyelmetes puhatolásának tárgyául kitüzte :
annak tiszta és világos leend , hogy az ember-világot is

szintny egy bölcs rendező s'ugyan azon örökké munkal-
kodo törvény vezérli.

Szóval : ki annyi szellem-capacitással bir, behatni a' ter-
mészet ellenkező tömkeleges elemeibe és azokban egysé-
get , hármóniát feltalálni , megérti majd : hogy csak *egy*
vezér-szellem uralkodik mind az anyagi mind a'szellemi
világ fölött. — S'ez , bár milly paradoxnak is tartandják
némelyek ezen állításomat, mert vannak, kik azt tagadni
meg nem szünnnek, — a'soha meg nem szünnő szellemi
haladás örök törvénye. — A természet soha nyngvást vagy
pangást e belében nem tűr : mert csak szünteleni cse-
lekvőségben , örök előre haladásban nyilatkoztatja életét
az anyagi s'szellemi világban.

Az emberiség is, miután természeti állapotából kibon-
takozva társaságba lépett-mindig halad , s'élte tellyes fé-
nyben és dicőséges pompában csak a' szellemi haladás
magasztos égi ösvéngén ragyog.

Ha meg nem szünőleg és figgelmetessen kísérjük az
emberiség szellemi kifejlődését, lehetetlen észre nem ven-
nünk , mikint sok bajokon és akadályokon, — kell gyöz-
nie, ha egy kis tért nyerni akar.

Amde , azért még nincs mitől tartanunk, és ezen aka-
dályoknak köszönhetjük leginkább is, hogy az emberiség
azon polczra juttott, mellyen má áll.

'S bárha megakadályozhatják a' haladást, az az : a' szel-
lemi kifejlődést előmenetelében ; azért mégis nincsen
miért felnünk ; mert sirját megásni a' szellemnek vagy azt
végképpen levérni sem az idők mostohasága sem a' népek
baromszerű elfajulása nem képesek.

Mert a' szellem , bárha látszologosan elfojtva a' sötét-
ség mély börtönében-homályban működik sokáig is, de

annál biztosban, midőn osztan mint a' felhők sűrű fatyolától elborított napfény-minden elibe gördített göröngyök s'akadályok daczára is utat törvén magának, váratlanul fellép az emberiség látkörére azt boldogitando.

Hisz a' haladás nem egyedüli és kizárolagos birtoka egy népnek, az ész javai vallamint a' csillogó nap fény-sugarai minden népnek, az az : az általános emberiség közös tulajdona.

A szellem-világával ép úgy áll a' dolog mint a' nap-világával. Mert valamint a' nap nem világítja meg egyszerre s'ugyan azon időben a' föld minden részeit ; mert, mig a' keteten napfény terül el, addig a' nyugotot bús sötetség borítja el, ngy a' szellem-világa sem világlik egy idő alatt egyaránt a' föld minden népeinek, 's azért látjuk, hogy, mig Görög ország a' civilisatió és tudományos ki-művelődés leg fény esb polczát elérte, addig más népfajok az állatiság legalacsonyabb posványában fetreng nek sarát gazoló barom gyanánt, 's onnét jön az is : hogy ma a' Nil partjain, holnap az Indus és Ganges regényes tájékain, holnapután ismét az Euphrat partjain látjuk fényleni a' szellem-világát.

Ha tehát a' szellem a' természet böles törvényei következtében a' világ egyik szelétől, hol egykor áldást terjesztve virágzott hosszú vagy tán örök időkre eltávozik, nincs miért remegnünk ; mert bizvást reménylhetjük, hogy nem sokára a' föld másik szelén ismét tellyes színében meg jelenendik azon népek szellem-terhivel meg-rakva, kik azt az előtt számüzék.

Már most könnyen magyarázható, a mi nem mindenki előtt világos, és, miről a' történeti lapok annyi tanulságos példákat előmutat hatnak, hogy, miért azon népek, kik

már a' tudományos és erkölcsi műveltség mezején óriási léptekkel előre haladtak ismét vissza estenek az elvadultság leg iszonyuabb allopotába.

Az emberiség szüntelen villongásra van rendelve, örök küzdelemben vannak a' világnak minden népei. « A' főlény törvényül adá a' természetben a' szünteleni küzdést, küzdés és surládás által nyerik az elemek életöket. » — Számosak ugyan ellensegei az embernek a' haladás pályán, hatalmasak az isten-átkozott satan-fajzatok, kik azt letartoztatni igyekeznek, de mind ezen áthághatatlannak látszó ahadályok daczára is ha bár nagy nehezen-meg futandja még is végtére a' már meghagótt pályát.

Valamint az egyes ember testből-anyag és lélekből-szellem áll, ugy az általános emberiségben is anyagi és szellemi erőre akadunk. — Ezen két erő, noha egy lényhez elválaszthatlanúl tartozik-szüntelen egymás közti háborúban van; mert amaz emezen akar hatalmat venni 's ez viszont amazon igyekszik győzedelmeskedni; 's ez öröktől fogva így volt 's még sokáig így lesz.

Nehezen lesz valaki széles e' világon, ki tagadni merné, hogy a' lélek, az az : a' szellem nemesb a' test, az az : anyagnál, hogy sajátlag a' szellem az, melly az embert emberré, szabad, eszes és öntadattal biró lennyé teszi; s' azért reményljük bizvást, hogy a' szellem-noha az anyagi erő által már évezredek óta borzatólag tapostatik, még is le győzendí az anyag undok erejét.

A' ki ezen igazságon, melly az ember kebelébe axioma gyanánt be vagyon vésve, még kételhedketnék, az emberiség sorába nem tartozik; mert nincsen benne a' mi emberi volna.

Ha ki pedig a' történettel elő állana meg mutatandó,

hogy mindeddig a' durva anyag győzött a' finomabb szellemen, annak én viszont meg fogom mutatni, hogy balúl értette a' történet szellemét, és meg fog győzödni, hogy ép a' szellem volt az, melly-ha bár ideiglenesen leverettnek is látszott-sajátlag mindig vala a' győztes.

Az emberiség minden üdvös helyzetei, — nevezetesen: a szellemick — a történetek tanúsága szerint véres küzdelem és ellenzékeskedés által valósíthattak meg.

A tusa pedig az emberiség szükséges életfeltétele, ez ad neki életrugalmat, ez teszi éberré, ovatossá. — « Az élet hosszát a vita terjedelme halározza meg. » Mit is használna, neki a legtökélyesb állapot, az az: a szellemi es anyagi erőknek legtágosb kifejlődése, minden előhaldas nélkül? — Minden erő a' pulya tétlenségben szükségképpen elsatnyulna, a nemesb iránti vágyak ellankadnának a magasb érzemények eltompulnának. — Mivé lenne illy állapotban az emberiség?

Megküzdeni az anyag és szellem szürnyü ellenségeivel, vitában lenni a világgal és győzve diadalmöskodni rajta, ez az emberiség merész rendeltetése; és a győzelem határozandja élete becsét. — Azért örüljünk a tusáknak, mellyek edzik erönket!

Valamint egyes ember, úgy a népek élete is bizonyos élet-phasisokon — rázkodtatásokon — mennek keresztül, még a' tökélyesbülés legjobb állapotához juthatnak. — A tengési állapot az első; a csekély lassúdad kifejlődési állapot a második, a zárpont vagy a legjobb állapotai felvergődés a harmadik életstadium, vagy is surlodási szak.

Minden illy életstadium tartossága sok különvált feltételtől függ. — Eghajlat, földje, erkölce, szokásai, politikai még socialis alkotmányuk szerkezete a' népeknek,

eldöntő befolyással birnak kifejlődésökre és a nevezett életsurlodási pálya tartosságára. Azért a kifejlés előmenetele, külön böző népeknél, külön böző környületek közt történik.

De soha sem lépett ki egy nép a világsórompókba, melly az értelmi és társalmi haladás illy lassúdad kifejlését nem követte volna. — Ezt tanusítja a történet minden lapja.

Menjetek és nyissátok fel a történet nagy könyvét, hol a századok tapasztalatai elébitek rakvák, olvassátok belöle 's elmélkedjetez benne érett ertelemmel, és józan esszel, és meglepetve lesztek azon egyszerűség, derűlség és világosságáztal, mellyek elfogúlatlan szemeteknek kínálkoznak. — Menjetek és vizsgáljatek minden egyes nép életét, melly egykor a világszinpadán helyessen jatszotta szerepét és tapasztalandjatek : hogy léte alatt elkerülhetlenül kellett ezen nevezett surlodási szakoken átför rongnia.

A természet mindig hü marad az igazság szaba törvényeihez, ö nem tér utjából, — csak az ember fajulhat elingatag ö mint a szél ésapta nád. — Valamint egyes egyének' úgy egész népek életét ugyan azon törvény kormányozza. Mind kettő *egy* törvény hatalma alatt áll. Séppen ez egyszerűségben mutalkozik a természet végetlen bölcsessége! — Természetesen eredményökre nézve utoljára nagyon távoznak el egymástol. — Mert egyes ember láthatára végetlenül kisebb, mint népé vagy egész emberiségé; az egyének összessége szüli emezt; amaz tchát emebben semmisül.

Az egyes ember fáradságteljes zárpontjára — a szellemi tökéleteség legföbbs polczára, felvergödvén, az élet

szinpadáral le kell lépnie, ő rendeltetésének végeztélját elérte már. — De csak egyes ember hal el, *egész népek* soha sem enyészhetnek el, más környülmények vagy a sors különböző fordulatai más irányt adnak nekik, legfellegb nevök múlt ki az élő népek sorából, önmaguk pedig az emberiséggel elegyülnek, és téttek, — valódi életök — halhatlansági szavatatosságuk.

« Az időnek kereke tartozhatlanul robog, és a népek szelleme szabadul és világosul. » Az időnek szárnyacsattogása nagy hatást szül az emberiségben, és mélyen behat a' népek élet viszonyaiba. — Senki sem merészli röptének utját zárni. Ki vak merően szegül ellene, az elsodortatik és irgalmatlanul széttipratik. Mert a természet haladási utjában nem szenved gátot. Mint a' napfény kitör a homályból, úgy az ismeretek magva sem tud rejtekben elfojtva aludni. — Es jön egy szebb idő, és a tudatlanság erős kapuzárai, mellyek a szellemet letartoztatják leveretnek, és a sötétség meg butaság vastag gátfalai, mellyek *azt* lebilineselik, leronttatnak és a tudomány és a felvilágosulás ragyogó fény szárnyain tör elő a szilárdabb népeket boldogító idöszellem.

Magyarhont is, melly soká a sötétség vastag fátyola alatt, eszméletlenül, mélyen szunnyadott, felrántotta, felblesztette százados álmából. — Az első korszakot, az élet első stádiumát, a keserves tengést, túlélte már. — Egy új kor, a felvilágosodás arany kora, hasadt Magyarhon fölött, a régít már némileg elnyomta, és fel fel emelkedik a mély szellemi sötétségből az ismeret arany sugaraihoz.

Hogy a magyarok az önállóság és érettség állapotához

valódilag közelednek, bizonyítják az ország legújabb mozgalmait, és a sok oldalú üdvös political intézvények, melyek a status, tehát a nép javára béhozattak. Népéletre jótékony befolyásuk tagadhatlan. — Egy jobb szellem, villanyfolyamként rengi át az egész ország szívet, és szellemi vére gyorsabban kering és élete minden ütereit hevesben dobognak. — Egyedül csak ezen intézvényeknek köszönhetjük Magyarhon jelenlegi állapotát. — Ezek persze csak egyoldalú, nem átható intézvények, mert eredetileg csak political javítások valának, a társadalmi vagy is socialis reform pedig csak nem felretétetett, és ez az, mi becsöket csökkenti. — Hazánknak representánsai, kik a haza ügyét szívökön hordozzák, és melette buzgólkodnak, nagyot hibáztak abban, hogy kizárolag political, oldalát státuséletünknek tüztékki magoknak javításuk céljául. Sőt a psychologia törvényei ellen vétkeztek, midőn a nép erkölcsi erejéről, noha sajátképpen csak ezen alapul a' status etistentiája, elfelejtkeztek. — Moralis oldalát pedig a népnek legelőször is kell tekintetbe venni, hogy annak elhanyagolásából végetlen baj ne haramoljék a' statusra. 'S ép abban fekszik a' valódi statusférfinak bölcsesége, hogy statusépületét a' nép erkölcsességén építse fel. Azért egy álladalom political reforma társadalmi nélkül nem képzelhető. — Különben csak üres alapra épülvén tartós nem lehet.

Karöltve kell tehát mind kettőnek járnia, hogy ha sükerrel akarunk működni hazánk' javán. Szükséges olly rendelkezéseket hoznunk melyek egyaránt nemzetünk political meg socialis életét biztosabban, és eszélyesebben kifejlesszék. — Hogy pedig Magyarhon állapota tartós és valódilag boldogítóvá váljék, úgy természetesen ez ország

status formáiba és régi ős ereklyéibe sarkalatos újjászületésnek belé kell vagnia, és azt újjá öntenie. — Társadalmi, reform pedig régi a' középkorhoz illő státus formák, az az : törvények és institutiók kiküszöbölése és esztelen középkori intézvények számüzése nélkül, mellyek öskori tekintélyökre alapíttatván, mint utálatos férgek rágnak az álladalom támaszoszlopain, — tellyességgel lehetlen. — Hisz éppen ezek meg annyi gáthorgai a népeknek, öket haladásukban akadályozók. — De mire is kellene eren új időkben a régi korhadtt statusformák? az ócska gallér lenne új ruhán.

A statusformák sarkallatos javításai legyenek hát előpostái egy átható nép társadalmi reformnak.

De ne higgyék, mint sokan ifjabb szabadelvü íróink közül elég hibásan, kik mindent csak political oldalrul vesznek szemügyre; hogy szabad alkotmány 's ildomos törvényeken alapúlo álladalom — mert ök ebbül vélik tökéletesen kifejlesztteni a socialis élet normalis állapotát — elég volna a status, legfőbb céljának, az az : a népjavának a szó legszorosb értelmében — elérendhetésére.

Ezek, mindenesetre szükségesek, söt minden környületben hatalmassan ohajthatók is, mert a socialis élet kifejlesztését és szilárdulását kimondhatlanul, hatalmassan segítik elő, de a mondottam cél elérésére, egyedül semmi esetre nem kielégítök.

Csudálatos, hogy eszesebb political íróink közöl is találkoznak abhan, kik midön political institutiókról szólnak sokan elfeléjtik, hogy ezek erőtlenek ha nem épülnek a' nép erkölcsiségén; mert basisa minden álladalomnak a nép erkölcsisége; a valódi erkölcsiség basisa pedig a műveltség, egyik a másika feltételezője. Hazánknak sa-

nyarú politicalai és társadalmi állapotának oka, az alsó nép osztály nagyobb részének, vastag tudatlanságában és erkölcsi romlottságában fenéklük. — Ebben rejlik népünk boldogtalansága; ezek forrásai a hazánkban létező nyomornak és szegénységnek. A nyomor és szegénységnek következése pedig a szolgaság; a szolgaság következménye pedig a népnek álatá fajulása és a status hanyatlása.

Hazánk alárendelt helyzete népünk borzasztó szegénysége az érintett bajban találják kútféjükét.

És é szerint a reform müve legyen az erkölcsiség és müveltség hazánkban visszaserzése, nemesb szokások és mértékletesség terjesztése, és az ipar még szorgalom felélesztése. — Csak ezen tulajdonok boldogithatnak népet és állandosithatnak státusokat. — Mert egy álladalom politicalai életének leghiztostb garantiája maga a nép.

A nép jólét feltételei tehát *mellyeben* fekszenek, nem *külső* institutiók, ban, hanem véleményeiben és erkölesi szokásaiban gyökeredzenek. — Tulajdonkép minden statusformák — a törvények — csak a *népjellem* kifolyásai. Millyen a' *n'p*, olyanok *törvényei*, vagy a *törvények* annyit érnek meñyt maga a *nép*. — Tanuljuk a' nemzetek *törvényeit* 's megismerjük egyszeresmind *igazi becsüket*.

Hol az erkölesi romlottság járványá a népben elharapódzott, ott a szabadságnak nincs többé földje és a nép mind mélyebben sülyed. Hol a' nép pulyaság', tunyaság' és mértékletlenség' posványában fetreng; ott szabadelvek nem keletkezhethetnek; ott a zsarnokságnak szabad tér nyílik és ott szabadon emelheti fel oriási érzkarjait és háborítlanul napfénynél verheti a rablánczokat.

Vagy mi végzé ki életbül Göröghont és Romát? Mi tántoritá meg álladalmuk témaszoszlopait—a szabadságot?

— Sem a királyok , sem a fejedelmek nem voltak szabadságuk gyilkosai ; nem! *magok* voltak a gyilkosok. Nem bir a' király hatalommal a' nép elleniben , ha ez szilárd jellemü 's akarató. — Hol van a' zsarnoki hatalom , melyet népmenykö nem sujtott volna le ? ki mer szembe szállani a' felbőszült orozláñal ? ki meri utját állani a' nép-hatalom mindent erlagadó árjának ? — De ök féktelen szenvedélyek vad kéjeiben és kicsapongások mámorában legdrágább kincsüket-szabadságukat-hiú fényelgésért dobák el, és *hanyatlának és elényészének*. —

Tehát valódi *népműveltség*, nemes , szilárd , *népjellem* és tiszta *erkölcs* lehetnek a drága nemzetiség alaposzlopai. —

Ezen tulajdonokon alapul minden status'hatalma.

Ama leverő bajok , mellyek fájdalom honunkat ! zaklatják , honunk mind political mind tarsadalmi balszerkezetében lelik kútforrásukat. — Az egész emberiség legnagyobb szerencsétlensége a' léleknyomasztó tudatlanság, és szellemi sötétség, a' népek minden nyomorai és szenvedésci mind ebbül erednek.

Adjatok *felvilágosodást* a' népeknek, ama égi harmatcsöppet, hogy enyhüljenek és felüdüljenek a régi lankadságból, mellybe öket kegyetlen zsarnokság és lélekzsibbasztó papuralom görnyesztette ! Epedve sovárgának érte már regóta a népek zordon századok ónsúlyos terhe alatt ! — Leplezzétek már fel egyszer ama palástot, mellyben aljas érdekek , dics szomj, fondorcselszövény burkolvákés mutassátok nekik a világot valódi színében és alakjában ! —

« *Tudatlanság*, » ez népünk nyavalyà jamelly mérges fekélykint a néptestén elt erjedvén nemzeti éltünk' organismusát kegyetlenül dúljá ; nincs tehát sürgetösb , nincs

szükségesb teendők — ha hazánkat a végveszélytől óni akarjuk-mint művelődést és felvilágosulást a nép közt terjeszteni, hogy józanodjék. Ezt elérni légyen legszentebb kötelességünk.

De éppen a művelődés előmozdítására és annak a népközötti elközönösítésére a kormány semmi üdvös rendszabályokat nem létesített. — Az ország a népnevelésre természetesen az alsó néposztállyal mint haszonvehetlen tényezővel mit sem törődve, — kevés figyelmet fordított, sőt gondolatait sem akarta fertőztetni illy agyafurt eszmével. Milly állapotban lézengnek alsóbb iskoláink — (a felsőbbek sem felelnek meg, legkevésbé sem rendeltetésöknek, pipogya helyezettük átalakítását várják, —) majd alul, hol tanítókról szolandok, lesz olvasható.

Hogy jól rendezett iskolák, milly üdvösen hatnak a néptömegre, — tehát a statusra; mivel csak amaz által létesülhet emez, úgy látszik hazánkban még ismeretlen. Eszélyes elveken alapulo oskolarendszer mindenfelé jótékonyan hat a néptömegre; mert, új életet öntvén minden ereibe felrántja ama lethàrgiából, melly lelki erejét megfogyasztja.

A « jelen » kizárólag a szellemi haladás korszaka. — A népek szellemi életre ébrednek már, 's önbecsük megönméltóságuk ismételére jutnak, melly töllük olly régóta megtagadtatott; és a felvilágosulás sugarai minden vityilóba béhatnak. — Ne értsük félre az időt, nyílt könyv az, mellyben kiki tanulhat 's jaj annak, ki mély értelmét fel fogni nem képes!

De én, a népművelődés terjesztésére, és annak a nép minden osztályzatai közti elközönítésére üdvösebb rendszabályokat nem ismerek az iskoláknál. A szabadelvű politi-

cai intézvények, sőt az elannyira magasztalt esküdszékek is, s. a. t. mellyeket nem birni gyalázat, a szabad sajtó és nyilvános biráskodás, mellyek a nép political művelődését előmozditják, s. a. t. hatásukra nézve, mind alá rendelvek az oskolának. Mert, mint megfejtettük, mind ezen intézvények a nép morális jelleme és véleményében biztosítvák. —

Elkerülhetlen tényezői minden államnak az *iskolák*; elismreték ezt máz Európának minden műveltebb népei, csak aljas eszközökre és még aljabb czélokra ne használtasanak.

Magyarhonnak is alapelveé kell tehát testesednie, korszerű műveltséget terjesztendő czélszerű oskolákat létesítenie de egyszersmind vérré váljék azon elv, melly az *oskoláknak szabad mozgást enged*, és cselekvőségének szárnyait ne perzselje le a' fegyelemnek égető tüze.

Balgaság volna tagadni, hogy Magyarhon ébredése óta szabadelvüleg halad. — Tartalom-és sükerdúsak a 36, 40 és 44 diki országgyűlések, és ezen szép kezdet méltán derült reményekre jogosít, hogy jövőben is ezen pályán haladva a' korszerű haladás zászlóit lobogtatja: bár mennyire huhognak az egyház-és politica-sötétség utálatos baglyai, kik elég eszelösen a világosság veszélyességéről károgatnak.

A felvilágosulás sugarai már sokkal mélyebben törtek be hozzánk sem hogy kiszorításról és visszalépésről csak gondolat is támadhatna bennünk. — Hála istennek a' civilisatio termékenyítő napja kiesirattatá nepünkbe is már a' belsejében eddig szunyadozott nemesb érzelmeket!

Az időnek kerekerei előrevágnak; és Boerne szerint « csak haljanak csak a sötétség ebei és vigyorgassák fogaiukat, az

uralkodó *korszellem* diadal-kolyában ül, azt el nem érhetik, sőt észre sem veszik. » Ennél fogva méltán táplálhat bennünket azon hit, hogy Magyarhon szilárdabbjai és értelmesbjei megvívandnak győzelmessen a sötétség és vak-sák fiaival, kik, fájdalom! nálunk is olly böven teremtek föl az alacsonyság piszkából, — Hisz a *világosság* már természetesenél fogva is magasb fokon áll a *sötétségnél*, valamint a *jóság* a *gonoszság* fölött van. Ha tehát a *sötétben* bolyóngo párt, melly « mindent régi karban akar látni, és *zseb-érdekét akarja conserválni!!* » jelenleg győzedelmeskedik, a győzelem bizonyára nem soká tartand. — Csak a művelődés, a' tisztulás forrongási szakában emelkedhetik a' nemtelen a' nemes, a' becsületlen a' becsületes fölibe. — « Midön az aranyt salakjátul megfosztjuk, az alja a' felületre száll, de a' finom valódi arany feneken marad. » Az idő is tisztúlni akar salakjától, középkori piszkától, a művelődés e forrongási állapotában hát « a' *sötétben bolyongó part* » mint aljasiszap felszáll. » — De érzi is, hogy vége hatalmának; érzi, hogy élete végvonaglásban van, azért a kétségbeesés dühével száll harezra a' felvilágosulással; de az idő szelleme hatalmasb nála azért elsodortatik és a feledés sötét mélységébe taszittatik.

Ez lesz sorsa a *sötétség áttalkodott fainak*, — vagy *hazud* a végetlen *bölcsesség*!

De a' végetlen *bölcsesség* nem hazud, nem hazudhat! Mert úgy mi lenne az emberiségbül! Mi nyujtana neki vigaszt nyomorában és bátorságot küzdelmeiben?

Remélljük hát a felvilágosulás eljövő diadalát, mellynek borzalmátul minden rémséges lázképzelet: babonáság, hálványhit, vallásgyűlölet és papuralom, 's több efféle eszközei az önkénynek, mellyek a népek legzsirosb

velejét, — szellemi erejét-vámpyrokint századok óta csapolták ki, lesujttatnak és eltűnnek.

És azon erős hiszemben vagyok, hogy honunkra is egy derült korány bibora hasad, midön a' *baglyok* és *denevérek* szokatlan fény miatt nyugadalmukbul felriasztatván, örökre a sötétség honába költözendnek. — Mert mint egy lángkeblü lelkes hazafiun'k mondá: « *A civilizatio ropant folyama gátot nem tűr, 's halad hatalmasárja, szétzúzván mind azon akadályokat, mellyeket ármány és erőszak elébe állit. Mind ezen gátok 's akadályok erőnlküliek; s' a hatalmas folyam kigunyolandja az ellene tett erőlködéseket, mind addig, mig sajtó és gőzerömuvek — az érzetek és gondolatok közlekedés általi terjedésének a leg-hatalmasabb eszközei — mellyek a szellemnek mind megannyi alkotó gépei 's gyárai, semmivé nem tétetnek és szét nem romboltatnak, és á világra az egykori lomha sötétség 's durva butaság a pokolból, hova azt az isten mennyei ajándoka az ÉSZ üzte, vissza nem idéztetik, De épen ezen meñy és szülöttje az ÉSZ áll a tudás és ismèret lángfegyverével ört, soha is a sötétség 's butaság szörnyei visszatértét meg nem engedendö. »*

De ne a pangás ölében, fetrengve kényelmesen várjuk a' nagy korány felkeltét; épen nem! elébe kell mennünk és keltét siettetnünk!

De hogy volna lehetséges ama derült nap keltét siettetnünk? « *Szabad, világosult és fejlődésében önálló népiskola által. »*

Az iskola ne legyen, mint eddig csak *gépszerü alkotmány*, hol a népnövelés sietve kuruzsoltassék, vagy legfeljebb oly intézet, hol didactica törvényei szerint « *írás és olvasás* » tanitassék. Sokkal fontosb az ő feladata, ne-

mesb az ő rendeltetése. — *Emberré teremteti, őt szabaddá tenni, ez magas hivatása az iskolának. Iskolának az államban olly tökéletes organicus egésznek KELL lennie, melly hatályival boldogítólag a népeletbe vághat, azt ujjá alakítandó. — Nemzeti eszmék terjesztése által eszméletre, nemzeti érzelmre és haraszeretetre kell ébresztenie a' népet. — Az ő feladata legyen baromszerű, nyugözöt, jelemtelen népbül, müvelt, szabad, szilárdjelemü és ön álló népet képezni.*

Az iskola legyen korszakunk szent vallásának — érényen alapulo szabadságának — megvaltója.

Vannak némelyek, kik az oskolát erre alkalmatlannak kürtölgetik. — Azoknak csak annyit felelek, hogy nagyon szük értelemben fogalmazzák « a népiskolát és népmüvelödést. » — A mit pedig igazolásukra — (Poroszhon és más német státusök népiskoláit —) idézgetnek, majdan alább felvilágositandom, és megmutatom, milly szük fogalmuk van *népmüveltségről*.

Ennél fogva, midön népiskolárul szolok, se hogy sem értek ollyas intézeteket, mellyekben bizonyos *szorosan kiszabott* — ne hogy egy csöpp szellem maradjon bennök — tudományok és ismértek gépilig vagy talán — mi is legfelebb — minden szellemi erőmegfeszítése nélkül kizsák mányoltassanak, hanem értelemdüs, önálló, nemzeti müveltséget előmozdító intézeteket.

Mert önálló, ferfiassan higgadt hangulat nélküli, nemzeti müveltség, és szilárd nemzeti jellem nélküli nép, á polgárosult világ népei közt alsó helyet foglal el.

Magyarhon a polgárosult államok sorába akar lépni. — Tehát népének *szabad, szellemi* müvelödését kell előmozdítania. Népiskolák allitassanak tehát az ország minden

szügeiben ; hogy ezek céljoknak *megfeleljenek*, szükséges : szabadelvű, a kitűzött cél mindenfelé előmozdító political intézvények hozzájárulása, mert a *népnek politicalag is szabadnak kell lennie*

Ne czáfoljatok azzal : « hogy á nép political szabad-ságra nem érett hogy még korán volna azt szabad constitutio által öntudatos polgárrá képezni ; még eléb több művelődési stadiumokon kezesztül kell mennie, fel kell világosítani ; a véletlen political felszabadulás elbódíthatná és vissza élne szabadságával. »

Igy örjögnek és nyomorultan eszelösködnek a világosság a' szabadság ellenei, kik *magokat* többre becsülik a' *népnél* és tulajdonképen csak sepredeke a népnek ! *Igy* károgatnak á « pokolnak szörnyei, » kik a' sötétségben tanyáznak a' világosságot el nem türhetök !

Imerjük mi ama jámborokat, kik á sötétség pallástjában béburkolvák háborítlanul kicsapolják a népek velejét észbéli erejüket. Tudom, hogy szeretnétek á népet még most is pongyolákban tartani, tudom, hogy gyermeknadrágba akarjátok dugni á népet még most is, hogy félje a' veszöt, melyet ti kezelték. De ne higyétek, oh ti jámbor ajkuak, hogy mi sodomitákkint vaksággal veretvék á világosságot a' sötétségtül nem tudnók megkülönböztetni. — Oh nem !

Ismérjük ti nemes végczeltokat : *szabadságunk, éltünk, jólétünk romjain* akarjátok ti felállítani bitorlott dicsőségtek mausoleumát ; *rovásunkra* akartok gozdagulni : Amde multak az idök, változott a' sors, és szolga leend holnap a' ki úr ma. *Igy* szól isten igéje is, melly nem sokára telyesülend. Azért, ha nem hallgattok az emberiség szent törvényeire, mellyek minden ember keblébe vésvék,

majd hajlandatok az időszellem törvényeinek, bárha nem akarva is!

De különben a' szabadság nem is az államajándoka. Az, az embernek elsajátíthatlan joga, melly neki a természettől adatott. Az embert *szabadságából* kivetköztetni, anyi, mint *lehellettül* megfosztani. Nemzet *szabadság* nélkül légnélküli növényhez hasonlít; mert *szabadság* á nemzet *lehellete, szellemi élete*. « **MAGYARHON NÉPE SZELLEMI HALLOTT!!!** »

Ha Magyarhon iskolái annyira elsatnyult állapotának okát nyomozzuk, kettőre akadunk mellyek okai azoknak jelenlegi nyomorult állapotának. « Első, a status nem » sokat gondolt a nép növeléssel, mi abból világos, hogy » a létező iskolák tanítói, sem pedig azoknak egyéb segéd » és gyámeszközei olly karban nincsenek, a millyenben » természetesen kellene lenniök. » — A második pedig azoknak kezelési modorát és kezelőit illeti; ez útolsokról imitt szólani akarok. — Az egyházi papiczéh, mellynek találékonyságát, — hol önérdekét legyezheti — tagadni nem lehet, csak hamar észrevette, milly fontos eszközzé válhatik neki as oskola kezelése. — Azért mindig azon működik Magyarhon oskolaügyét körmeibül el nem bocsájtani, és fájdalom! nagy sikerrel. — Ki á papság undok hatalmát és jesuita szövevényes csélszövényeit ismeri, annak hiába volna fejtegetni: milly kár-béfolyással bírnak ezen átkozott lelkihóhérok nemzetünk kimüveltetésére és felvirágoztatására.

« *A papok voltak mindig a' felvilágosulás gyilkosai. — Ezt hirdeti minden század története.* »

A papság századokkal késleltette a felvilágosulást, az volt mindig a józan emberi észnek mételye. Mig a' papság

« status in statu » lesz, és a *theosophok* 'még *philosophok* közt különbség létez; míg az elfogulatlan, nyílteszű egyén, ki az állam viszonyait is merve s ez által joga lévén néptanszékért folyamodni, és esengő szavai nem tekintetnek olly szentnek, mint á fekete kamzsába burkoltéi: addig ezen osztály az emberiségnek inkább káros mint sem hasznos, mindaddig eretnekek és inquisitorok lesznek, s az emberiség a papok hohér pallosa allatt nyögend. A papság legveszedelmesb ellensége az *emberiségnek*; mert nem csak hogy a' tudományosságot és a gondolatot előtte benne, hanem még a valódi vallásosságot is kiirtotta az emberiség kebeléből. O az emberiség jobb érzelmeinek hohérja vala mindig. — Nem érte baj valaha az emberiséget, mellyet papság mérge nem nagyobbított volna; mert szomjazó vámpyrint itta az emberiség vérét, hogy el-lankadt haladásában és kifejlődésében.

Hogy ördögi czéljukat annál biztosaban elérhessék, mindig azon voltak á papok, hogy az ifjuság vezérlése és ha meglehet, anak oktatása is, mi fájdalmunkra a gymnásiumokban megtörtént kezukbe kerüljön, jól tudván: hogy á növényt már esirájában meg kell rágni, ha gyümölcshezóvá ne válják. « **IME KUTFORRASA HAZÁNK HÁTRAMARADÁSÁNAK!!!** »

Hogy a népműveltség Magyarhonbau általánossá válják, s azzá légyen a' minek lennie kell, elkerülhetlenül szükséges a' papokat, az oskolák felügyelésébül kiküszöbölni, és öldöklő hatalmok alól kiszabadítani.

Hasonlítsátok össze a Protestansok és Reformátusok oskoláit a kathelicusokéiv al és meggyözödhettek. Amazok fekete kamzsások felügyelete alatt nem nyögven, ennél fogva inkább élvezik a' szabadságot, meglehetőes karban

vannak, és bizonyára még jobb állapotban volnának, ha szegénységgeli küzködés, nem akadályozná a javítást; emez pedig ájtatos isteni szolgák felügyelete alatt, daczára a sok kincsnek, élet jelét sem adja.

Ha oskolák által valami magasbat, mint: irást, olvasást, számolást, vagy legfelebb kalendáriumi és operenciás regék tudását, melly a nép józan elméjét megvesztegeti, elérni akarunk; hogy *valódi* népműveltség legyen eredménye a tanításnak; úgy a nép szellemi kifejlesztésének is szabad tért kell engednünk. Az oskolában sem pokolnak sem ördögnek kell uralkodnia. A népet tévelygeinek tömkelegébül kivezetni feladata az oskolának, és a nép *eclölski nemesbülése* legyen a' tanításnak legfőbb célja.

Azért, hogy az iskola oktatás által legfőbb célját elérhesse szabad és függetlennek kell lennie minden külső ártalmas befolyástúl és minden idegen egyén-hatalmatul. — A tanítónak pedig *szabadon* kell mozognia, felügyelés, leselkedés vagy kémlelési rendszer ne bénítsák szellemszarnyait; mert csak a szabadság öntudatában teremthet az oktató áldásthözó gyümölcsöt. — Nyomorult szolgaságban eltörpített tanítónak visszahatása nagyon veszélyes a népeletre.

Szabadságának öntudata által szellemileg tápláltatva kell a tantónak az ifjúság képzési mű helyébe lépnie, ha szavai áthatva és erősítve tanítsanak.

Csak *igy* vezetett, szabadon mozogva előhaladó nép képes minden erejét minden lehetó fordulat szerint és cselekvőségét a tökély leg magasb fokára emelni. Hozzá járúlván még a' nemes, szabadelvü politicali intézetek, mellyeknek paizsa a nép politicali és polgári jogait biztosítja: bizonyára osztan az önállapította jólét élvezetében, és az

örökké haladó, mindent áthatoló, s azért nemesítő értelmiség birtokában értelmi és anyagi érdekében megelégedést találанд.

Status tehát, melly illykint mozdítja elő a művelődést, legmagasb alladalmi célját, a népnek jólétét elérendi. Csak olyan status, melly képző intézetei által erkölcsi nemesbülést, moralis erőt és szilárdságot, szóval valódi népművelődést előmozdít, leli osztán népének moralis és intensiv erejében biztoságát és political allásának rendületlen támaszát.

Mert a tizenkilencedik században minden kormány csak erkölcsi művelődés által tetheti le népe jólétének alapkövét, és a nép moralis műveltsége basisa és egyedüli garantiája lehet a' 19 század minden álladalmának.

Népet rablánczra többé nem fűzhetnek; a haladó *korszellemet*, melly a népeket méltóságukra és jogukra figyelmeztette, *békòba szòritani nem lehet!*

« *Azért Magyarhonban is szabad, világosult és fejlődésben független néptanodát!!!* »

Az *iskola* nyitott könyv legyen, mellyben a nép olvasson, magát-megismerhesse. Sez a' dolog veleje; mert vajmi más volt volna az emberiség állapota, ha a népek öröktől fogva esmerték volna saját magukat. — Az oktató pedig tolmácsa legyen é könyvnek, mellynek tartalma korszakunk evangéliuma, a szent *szabadság*.

Természetesen irás, olvasás, és számolás még nem műveltség, ezek a művelődésnek csak *eszközei*. De vajmi jól tudom én hogy az egész nép művelt nem lehet; de önérdekinek, é az állam állapotjának ismèretét birni kell a népnek. —

De lehet séges é ezen ismèret oly országban, hol a ke-

gyetlen censura vagdaló öllőjával a szabad iradalom minden új virágjait elnyirbálja úgy annyira, hogy a népnek csak az irodalmi tüskék maradnak, mellyeken él vérezik. Mar pedig nép, sajtó szabadság nélkül, mindig csak szolga nép marad; mert a censura ezen kegyetlen szellem hohér előla népben minden ujonszülött szabad gondolatot, melly ezt lelkesitenéés a zsarnokság elleni harezra buzdiana, előli a tudományosságot és kivetközteti a népet szellemi verseny és életbül hogy emelkedésében elbénuljon és törpüljön.

« A censura Prometheus kányája. Bünhödésül, hogy a' » tudomány az igazság világát, hozzánk szállította, annak » maját vágja ki. »

Látni tehát tisztán: hogy olly országban, mellyben a censura kegyetlenül zsarnokoskodik, a betanult « irás, olvasás és számolás még nem műveltség, sőt *eszközei sem.* »

Gyönyörűen szól ez iránt Laing Samuel egy utazónak észre vételeiben, Frank, Porosz és Sveicz honnak társas és politicalai állapota fölött. London 1842.

« Ha olvasni, írni, számolni és danulni tudás, annyit tesz mint növeltetés, akkor igazságuk van a jámbor fejtüknek, akkor a porosz jobbágy növelt, fejtől talpig művelt ember. Ha pedig gondolni, itélni és cselekedni még pedig szababon és függetlenül itélni és cselckedni az embernek minden vallási erkölcsi és társas viszonyaiban istenéhez és felebarátjához teszi az értelmi erőnek azon nyilatkozatát, melly kizárolag a növelés érdemét érdemli; akkor a' porosz jobbágy viszonyítva öt egy műveletlen, de szabad álladalmi nép egyénéhez növelése, műveltsége és erkölcsi még szellemi képességeinek nyilatkozataival egyetemben egy becsületes dobos. »

Hová gondoltak ezen *urak* midőn Poroszhon oskolaügyéről szólának azt az egekig felmagasztalva? Látni ebből, hogy ezen jó urak csak külfényet ezen iskola, rendszernek vevék tekintetbe nem pedig annak beléletét. Bizonyára meg feledkeztek arról, hogy Poroszhon iskola ügyének legjobb nedvét az ellenörködési : controlle : es magaviseleti rendszer : conduite : kisziják.

A tanító — ha bár az újabb tanítás modor szellemében, az az : természetszerűen taníthat is — a status zsoldosította sereg örizete alatt lévén, szabadon nem mozoghat, hogy ezen fegyverek szuronyaiba ne ütkezzék. — A tanító, kinek szellemrőpei szigoru rendőrségi fegyelem által benitvák csak ugyan a mindennapiság szomorú, utálatos alantiségában marad. — Kérdem most : ugyan mi gyümölcse lehet az ilyen oskolarendszernek?

Illy oktatás, de leginkább Némethon részeiben uralkozó növelési tanmód miatt, így fakad ki a nagylelkü Boerne. « Hová jutnak azon milliő emberi erők, mellyek meg *semmi* sültek és *semmivé* lettek? — A *novelés* *sujtja le!* Fájdalom, a növelés! — És tovább így szól a legfanyarabb fájdalom érzetében, a növelés illy kinzásirul : « *Tünedezték csak egy szellem, izzegjen csak egy erő, mindjart elcsábittatik, lebeszélletik, vagy ledorongoltatik. — Így neveltetünk szegény emberek! Szük akolba záratunk, mozognunk sem szabad, hogy meghizzunk; moral makkjával és tudosok galuskájával étetünk és csak nem fuladozzunk, meg sziszergünk a sok moral, tudományosság és rendőri félelem miatt és osztán jön még egy boszorkány szakácsnéféle kormány simogat bennünket, dicsérget, megkopaszt es lemészárol. »*

Poroszhon nem akar csak békes, ájtatos keresztény hit

dogma nedvében táplált és növelt, de nem gondolkodo, önállólag cselekö jobbágyokat. — Azért adja Poroszhoz népének a paradicsomot és megtagadja tőle a földet.

Poroszhoz oskolarendszere a legkeservesb elnyomás alatt nyomorog; mert lelkesüljön csak a tanító és adjon növénydekeinek kásapép helyet éltető házi kosztot; — vagy tanítványai nak gondolkozási tehet ségét fejleszteni akarná; vagy szabad political nyilatkozatot ajkain hangoztatni merészelne; jaj neki akkor összeszedheti podgyászát és zarándok botot fogva koldulni járhat házrul házra. — Poroszhoz oskoláinak útolso eseményei, fájdalom! eléggé bizonyítják azt.

Egyetérték hát abban Jrinyi Jozsef ural, midőn utijegyzeteiben így szol: úgy látszik Poroszhoz néptanodáinak közvetlen célja: nem művelődés, hanem az, hogy minden egyén status szolgává képeztessek, és már az oskolában mint a katonaságot megelőző evekben, a megkivantató fegy és rendhez szoktassék.

Hát nem egyenesen arra ezéloznak ezek, hogy a nép ereje elnyomatassék? — « A káplár fenyítő botja alatt nem termékeny a népnövelés! » — A művelődés más modokat, más ápolgatást kíván.

A porosz népben az öngondolkozás idege-de leginkább érthetők ide a catholicus tartományok lakói, még ifju korban metszetik el. Avvagy lehetséges e művelődés olly államban, hol a szabad buvárkodás minden political ügyekben hivatalosan eltiltatik? — De olly kormány, melly népében a gondolatot elfojtja, Isten ellen vétkezik, mert otromba merész kézzel vágistennek müveibe, es annak magasztos képét, mellyet hasonképében alkota, törpe teremtményé torzítja.

Mert csak az öngondolkozás és buvárkodás ütere az életnek, a vér, melly a szellemet táplálja, és mi nélkül elsenyved. Hisz az embernek a gondolat bensőleg az mi külsőleg a' szem; a' szellemet tehát fejlődésében és működésében bilincselni, vagy elnyomni, annyi mint megfosztani az embert szeme világától. — A szellem az ember benső szeme, s' a' gondolat szemfénye.

Igen ismérletes dolog az, hogy a' német statusok, mindig azon dolgoztak, mikint tudnák a népet gépkint csigázni, nem pedig önálló lényt belőle képezni. — Es ter-
vük sükerítésére az oskolák szolgálnak legjobban. — Mit használnak oskolák, ha bilencset vernek tevékenysége fejlődésére? Hisz magok az intézetek merevek, holtak; élnek és hatnak csak éltető személyeik által. — Az oktató éltető szelleme az oskola életművezettségének; hogy tehát áldásdusan működhessék, úgy természetesen semmi erőszakos megtámadásnak ügyekezését és hatását nem szabad gátolnia.

*Az iskolák fejlesztő intézetei legyenek a szellemnek, ne pedig annak mészárszékei. — Magyar ország iskolái mai állapotjukban nyügesztő, kinzó intézetek, mellyek rendeltetése a nép azon csöpp szellemét, melly talán valaha folyamárrá dagadhatna, kisajtolni. — Ha célhoz akarunk jutni; az az: a státus legfőbb céljához, — a népneveléshez, s' ez által a' népboldogsághoz, akkor nem szabad oskoláinknak gyárszerű intézeteknek Jenniök, hol derekasan működjenek a szellem elfojtásán és zsi-
basztásán.*

A legjobb és legnemesb statusformák sem képesek magok a népnek a szükséges izgékonytságot és jobb életre-
lökést adni. Mert ha utálatos férgesek rágottak a' gyöngö-

fának gyökerén, *egy* kertésznek mestersége sem képes természeti egészségét és erejét neki visszaadni. — Ha a' tunyaság, pulyaság és erkölcstelenség férgjei ifjú nemzetünk gyökén mar keresztül furódtak, úgy menthetlenül roskad le es a' gyalázat martaléka lesz, semmi politicalai intézvények nem képesek a kiszáradt gyökbe új életet lehelni. — Erről olly világossan győződhetünk meg mai életünkben. — Azért kell szellemileg erősíteniünk az ifjú nemzedéket.

Szabadelvü politicalai intézvények szellemileg kóros népnek az, mi a finom jó eledel testi betegségben szenvedő embernek; csak undorodik töle s' nem használhatja, de ha igen, bizony, gyógyszerövel nem bir.

Ha elébb a' néprül a' vastag tudatlanság ama százados rozsdája levakartatik; ha majd a művelődés sugarai által ápoltatva, előbbi méltóságára visszavergődik; ha elvégre tanítói által önbecsre oktattván, ismét szellemi életre ébredéz ekkor éreztethetik a politicalai statusformák jótékonyosságukat a néppel.

« Azért mindenek előtt szabad, felvilágosult es papok zamatja nélküli népművelődés! »

Adjatok tehát legelőször is taníthatási szabadságot, és mi azt viendjük végbe mit minden politicalai rendszabályítok ki nem eszközölhetnek. — Ez mellözhetlen feltétele az iskola jólétének; mert csak azon tanító, ki meggyőződését, eszméit és nézeteit minden irány és fordulat szerint tanítványai előtt szabadon meg fejtheti és magyarázhatja, és kinek gondolatait a rendőrségtöli félelem el nem öli, csak ollyan tanító mondom, működendik hatásdusan és tanítványait szellemileg táplálva ujabb, nemesb életre ébresztendi.

Gondolkozásra és ezáltal *akarat képességre* növeljétek a népet, és célt fogtok érni. — Akartok *embereket*, és nem *élet meg szellem nélküli gépeket* kormányozni, úgy ezt Kell tennetek; mert *gondolkozás és akarásban* találjuk képviselve az embert s' annak benső, finomabb életét. — Hisz önálló akarat és *gondolkozás nélkül* csak szolgál az ember, születve gyalázatosan é földtekén tengeni, és éppen olly gyalázatosan ismét kiműlni, rendeltetve. — Ha az emberiség nem valami magasbra teremtett; mi-ben van osztán a' gondviselésnek annyira magasztalt jótékonysága? Micsoda előnnyel bírnánk a' vad állatok fölött? — Nem, magash, szebb célnak elérése végett teremtettünk és magunkban hordjuk az erőt, azt elérendők. — De ármány és cselszövény, — nemtelen emberek aljas indulatainak mocskos kifolyásai, — neki estek a' népeknek és elfojták bennök azon erőt.

Gerjeszététek ismét ezen erő langját és csodálandjátok hatalmasságát és tüstént ezélnál is leendünk. — Szabadítsátok még a népek szellemei erejét mind azon számtalan nyugöző kötelektül, mellyekkel a' *föld rosszabbjai* megkötezték, és bámulandatok oriási erején! — Tegyétek félre a népet fenytö ostort; szabadítsátok meg az agasztó pokoli és ördögi félelemtül; adjatok neki nagykopúságot s' adjatok elvégre ismét *gondolkozás szabadságot*, melly századok óta tölle megtagadtatott és *öket* meg valamint *ten magatokat* is boldogokká teszitek.

« Adjatok egy gondolatot mond a haldokló Herder hogy felkerekedhessem. » Adjatok a' népeknek világosságot, tisztát, homálytalant, szellemei világosságot, hogy abban feltámadjanak és melegedjenek, azután minden javuland.

Ezen világosság az iskolák kifolyása lehet. — Az iskolának kell tehát tűzszlopnak lennie, mellyen a nép melegedjék és erősödjék. — Alapítsatok ilyen iskolákat és csodálandjátok hatását.

A népnevelés természetesen nem *egy* pillanat sem néhány évtized müve. — Azt jól tudom. — Hirtelen nem bir az iskola sem egy bárdolatlan népet, művelté, finom má változtatni. — A nap világát sem nyerjük mindjárt felkel-tének pillanatában. — Csak később lövelli hozzánk arany sugarait, mellyeknél kellemesen felvidulunk. — Nem azon pillanatban mutat bokros és hatásdús eredményeket az iskola. Gyakran a késő ivadék élvezi a múlt századok kebelében elhintett magnak gyümölcseit.

De az ne hátráltassa czélunk utáni merész előhaladását, ha bár a jelen nemzedeket süker nem koronázzandja. Hisz többnyire a szülék reményei csak gyermekeiken telyesülnek, és mégis örömszülte bozgalom mal fáradoznak. — Vagy tán egy *egész nemzet* önzése nagyobb *egyetlen egy emberénél*? Vagy nem a jövőkor az, melly áldást mondanand a multa fáradságteljes buzgalmaért?

Fáradságaink és szellemi törekvéseink gyümölcse pedig soha el nem vész — gyakran sok évtizedig forrong ugyan homályban az elhintett mag, de átmenvén végre forrongási, képződési szakán, mint a föld barázdaiba elszórt gabna mag-eljön osztan azon bájkellemü tavasz, mellynek felvidító napsugarai azt életre költik. — A szellem működése soha hatástalan nem volt. — Csak az anyag munkái leromboltathatnak az idő foga által de a' szellem müvei, valamint az emberiség, örökké tartók.

Két tényező, az emberi társaság elfajultságának szülé-

ményei vala mindig a' népek zaklatója. — Ertem : az *aristocratiát és hierarchiát*. Amaz, az idők viszonyai következtében a sajátképeni nemzet rovására, kit mint status tényezőt tekinteni divatban nem volt, legfőbb rang és hatalom osztálylyá emeltetett a statusban ; és így egy természetelleni válaszfónál hozatték ember még ember között és kitörölteték a' testvéri szerelem az ember kebelébül, és ez óta dülás és vérontas az ember meg ember es nemzet meg nemzet tözött fertöztete a földet, melly fölött az ur a béke szent ivét, bckesség jeleül, alkotá. — A fejedelmek pedig az emberiség sújtói, jól tudván, hogy a' nép, melly önkényük súlyós csapásai alatt jelenleg nyomorog, nem fogja örökké türni vashatalmok sújtó csapásait csak hamar á nemeseket kiváltságos jogok megajándékozása által magokhoz tudták csábitani, feltéven : hogy azokkal együtt biztosabban zaklathatják a népet, és bennök védfalat külső háborgó befolyás ellen lelendnek, — és reményökben nem csalatkoztak. — A nemesek tehát, — kiket megkülönböztetés végett úgy neveznek, noha keblökben többnyire a nemes iránti vágyodás meg útolsó szikrája is kialudt, — a' természet szent jogait, mellyek minden ember kebelébe vésvék, mert a' természet nem ismer különbséget fiai között, kigunyolván, és egyedül kiváltságos leveleikre támaszkodva, egyedül magokat, « *l'état c'est moi* » nak tekintették, a többi neosztályt pedig esztelen csordának nézték, kit az ur isten számokra teremtett légyen, és kivel kény és szeszély sugalata szerint banni lehet. *Ime ez oka á népek nyomorának!*

A hierarchia pedig, vagy is á papok, eredetileg a művelődést, és a vallás szent ügyét hirdetendők és ez által az emberiség boldogságát szilárdítandók, rendeltetvék, csak

hamar elpáretoltak hivatásuk szent ézéljától, és aljas érdek csáberejétől elcsábittatva az emberiség legkinzőbb zaklatóivá lettek.

.

E két tényező hát hazánkban is a status hatalom kizárolagos hirtokában lévén, *azt* végképen nemzeti méltóságatul és polgári életétül megfosztották. — E' kettő összeszövetkezvén egymással, öszhánzólag munkálkodott mindig a nép, — tehát a statusélet megsemmisítésén.

A nemesek, hatalmoknál fogva a néptömeg fölibe emeltetvén, *azt* vélték, — még pedig lelkiisméretök furdalásai nélkül, — hogy minden hatalmat magokhoz sodorni, 's *azt* érvényességében 's erejében mint *status*tényezőjének gyöngíteniök szabad. — A népet azért anyagi jólétébül kizsákmányolták és zsarnoki csigázás által barommá aljasították.

Vagy egyéb volt e', mi hazánkból a szorgalmot, és ipart meszire igen meszire számüzte? Nem a nemesség és papság voltak e' a nép veríték szerzette jólétének rablói? De ugyan kerdezlek én benneteket; kinek dolgozék a nép? nektek é vagy ön magának?

A nemesség a' népet testileg szolgává tette 's aljas csordává változtatta. 'S mi lett ezen zsarnoki bánásmodnak következménye? A' nép azzá lett, a' mi jelenleg: durva embertömeg, aljas nepcsorda, mellynek közepből minden nemesb emberi érzelem számüzeték. — 'S mivé lett hazánk ezen viszonyok között? Hazánk redves *status*-épület, mellynek falai már már ingadoznak és omladó felben vagynak.

A papok pedig, magas hivatásuktól elpártolva, hibás szerkezetű alkotvány következtében uralkodó párttá, az az: « *status in statu* » lettek, és a' legnemesb emberi érzemények megtagadásával, lelküsméretök megsértésével, és tisztjökhöz megkivántató erkölésiség meg tekintély csonkítáival, visszaélvén, hatalmokkal, a' közjót ön érdeknek, *leginkább* pedig az uralomvágynak, áldozták fel. — Ezen osztály még kegyetlenebbül zsarolta a népet, mint amaz: az aristocratia: és még néhány ivadék verzendik az ezek által rajta ejtett sebek miatt. — Mert a népszellem emelkedő tollait a tudatlanság és bárgyuság köteleivel feszítették meg, úgy, hogy szellemileg sérült meg; és vérszomjazó, vámpyrokint táplálták magokat a népek' vérével — szellemével, — és gonosz tetteiket a valóságosság pallástyába béburkolva, bátran és háborítlanul kózbzottak el a népek jolétét.

A népet szellemileg elbütítani, azt erkölésileg elrütítani és barommá aljasítani volt mindig végcélja a papságnak. — És hazánkban fájdalom! nagyon is elérte szándokát. — És ezóta halálszin fedezte az ország minden lakosait, kihalt bennök minden jobb élet, mert az életető szellem a tudományosság és erkölésiség elhagyá őket helyt engedvén az elfajultság és erköléstelenség leggonoszabb fajainak. — Es elhagyá szorgalom az ország minden rónáit és tájékait és ugarban hevert a' föld az elhanyagultság és elvadultság bélyegeit homlokán hordva; és távozott az egyszerű öröm a' vityillokbul hol az előtt tanyázott, helyt engedvén az életemésztő tozbódásnak. — De a' mellett mindig óvatosak voltak, és önkényteljes tetteiket a szentesség pallástjába burkolták, méreg erszényök körül mindig fénykoszorút fontak, és az alatt minden kigondolható kin-

zoeszközöket az emberiség sanyargatására használtak. — *A papok szellemi halottá tették a népet, hóherjai valánák jobb életének.*

Már most magyarázható, miért vala lehetlen ily környületek közt a' népművelődés fejlődése. — A gonosz utálja á világosságot, 's a papok, mint denevérek odvak sötétségében szeretnek élni, hová a' világosság sugarai nem hatnak. — *Világosság az élet forrása valamint sötétség a' halál kútfeje.* — A papság nem türi a világosságot káprázató fény az, az ő szemének, ő a rothadást szereti, az az ő eleme. — *Az ő munkája csak á sötétség műve.* — Ha öröktül fogva felvilágosulva volnának a népek, soha sem keseregnének egy kiváltságos osztály járma es, zsarnoki kénye alatt! — Idő és szokás megszentestette végre a nép előtt é pártok hatalmát és tekintélyét! — *Azon botot nyalogatja melly öt dorongálja.* — Ennyire aljasulhat egy századokon által a szolgaság járma alatt nyögve sujtott nép! Es most bizton állíthatá fel á népélet romjain önkénye zászlját és erőszakolt dicsőségének templomát.

Mikor csillapodik mar valahára a zsarnok szülte vész, melly évszázadok óta kegyetlenül verdesi hazánkat és megfoszta benünket legdrágább kincsünktől, nemzetiségünktől? — Mikor derülend már nemzétünkre is egy jobb hajnal, mellynek derü fénye alatt egy jobb élet kellemeit élvezendjük? — Mikor jöend el már azon jobb idő, melly letörlendi róllunk azon gyalázatot, mellyet *gyávaságunk* ránk kene? — Sok viharokon keresztül ment már édes hazánk; sok á nyomor, melly legjobb zsirját kiaszítá nemzetünknek; és azért bátran várhatjuk egy jobb idő felkeltét! — De ne a' nyugalom kéjében uszva, várjuk

ama jobb időt, nem! a cselekvőség iránti buzgalmának szárnyain siessünk neki elibe!

Eme két part egybemüködése tette azt: hogy Magyarhon önállóságát elveszítette, 's ezáltal ama tehetségét 's erélyét is meg dermedtette önállólag bevágni az idő folyamába és a' művelt Europa népeinek állására felküzdeni.

'S innét származik elszigetelt helyzetünk-alig ismerve egy két nemzettől.

De Magyarhonnak nem szabad, nem lehet ezen piritó szégyen átlapotában maradnia, mellyben a' világeseményekbe független behatásatul elmozdítva, csak mint Europa nép testületének egyik mellözhetü tagja tekintetik.

Ki kell emelkednie nemzetünknek eme nemtelen állapotból, hogy új világot teremtsen magának; de ezen új világ teremtésével kell magának új idő és történeti szakot is szereznie, mellyet tettinek sorozata ragyogva töltsen ki.

De jobb világot és szebb időt csak akkor lehet előteremtenünk ha a nemzetet új életre növeljük. — Csak az eddigi növelés rendszer végképeni eltörlésével, reméllem e' nemzet jobb életrei fordultát.

« Azért szabad, felvilágosult és fejlődésben önálló iskola rendszer szükséges. »

« Minden törekvéseink ezélhoz vezetök; de törekéseink forrása, bár milly nemes legyen is az elérendő czél, mindig csak onzés. Önzés azon erkölcsi hid, mellyen át célunkhoz juthatunk. — Igy becsület és dicsőség reménye azon rúgó, melly pezsgésbe hozza a vért és tette serkenti az

erőt; beésület és dicsőség azon kútforrás mellyből tetteink kifolynak. » — Ildomos kormány népe javára tudja használni eme rügókat. — A magyar kor mány kevésbé használta. — Mert ama kiváltságos osztályok a közügyekben befolyást egészen magokhoz ragadták, és a népet abbul egészen kiszorították. — Ezer meg ezer törvények gátfalával zárták el a' népnek az utat oda. Erdem és mélytányosság megszűntek mértéke lenni a' valódi polgárerdemnek. — Magasabb művelődés és tökélyesbülési vágyodás a' nép kebelébül egészen kiköltöztek, mert veriték sajtolta fáradozás érti jutalom és elvezet kilátása megghiúsult. — Sziklaszivü haramiakint rabolták el a' nemesség és papság a' népnek mind anyagi kincseit, mind pedig azon diszjeleket, mellyekkel más államban az érdemet koronázzák és tetteire buzditják. A polgárnak a' dicsőség és közelmérés templomának ajtóit elzárva valának. — Sőt azon kecsgető reményben, mint hivatalnok egykor hazájának szentelni erejét, sem részesülhetett. Mert csak azok, kiknek büröndjökben hevert a' penészes kutyabőr, nemeslevél, vagy kiknek testét szenteskedő köntös fődte, igényelheték, az állam jellenlegi szerkezete szerint a közügyekben befolyást. Sem tetézet érdem, sem jellemdús férfias méltóság vétetett tekintetbe, egy hosszú kamzsájú pilisfejű kanonok, vagy az idő szemétdombjáról felszedett rongy pergamen, elég volt arra, hogy a' mérleg serpenyőben a leghitványabb ember részére jussanak a legfényesb status hivatalok. — És az ily állam szerkezete miatt ne zudulna fel osztán a józan emberi ész? — Ily intézmények, nemde a megvetetés jegvilágosb jelei és a nép méltánylatnak tökéletes félreismérése?

Hogy Magyarhon azon állaspontra, mellyet elérni töre-

kszünk csak ugyan felvergődhessék : szükséges mind azon korlátokat és kényszerítő törvényeket, mellyek a' nép szellem és cselekvőség szárnyait bilincselék, nehogy valamiképen a' mindennapiság köre fölébe emelkedhessék, lerombolni, megsemmisíteni.

Igen romboljátok már le egyszer ama átkozott zsarkosarakat, mellyekbe a' népet bészorítátok, hogy öszetöpördjék; romboljátok le már végre és engedjétek szabadon nyujtozni és mozogni kénye szerint! — Terpeszétek szét a' gátfalakat és sorompokat, hadd seregeljen be a' nép a' méltánylat kapuin.

A Vagy mi tette Frank, Angolhont és Amerikát nagygyá? — Mi emelé őket a' világ leghatalmasb hatalmóivá?

« Egyedül a' szabadság! » A nép a' szabadság ragyogó ege alatt élvén bátran fejtheti ki minden ereit és tehetségeit minden irány és fordulat szerint; nincs gátfal, melly azokat kifejlésökben akadályozna; nincs osztály, nincs párt, melly fáradságainak veriték szerzete gyümölcsseitől azt megfosztaná; egyedül ő maga élvezi fáradságának jutalmát, és végre kitüntető jutalmakrai igény sarkalja *azt* a' kifejlődés legjobb állapotának juthatására. A Vagy mi tette azt, hogy Frank, Angolhon és Amerika kereskedelme és ipara felülhaladá Europa minden státusáéit? — « Egyedül a' korlátlan iparszabadság és műveltség! — Iparzahadság és műveltség ama mozgony, melly jó sükerrel mozgásba hozza a kereskedelem és ipar minden ágait; éz olly varázserő, melly a' legkietlenebb földet arany kertekké változtatja, 's a' nép angagi még szellemi jólétét a' kifejllettség legmagasb polczára emeli.

Műveltséget és iparszabadságot hazánk lakósainak, hogy

ereiket czélszerűen fordithassák, és hazánk, melly a' természet minden adományaival olly bőven megajándékozott csak hamar felviruland és nem kószáland majdezer még ezer koldus, most a legborzasztóbb nyomor marta-léka, az ország minden utain, gyalázatára a hazának!

A vagy mi az, mi hazánk terjedelmes szép földeit kietlen vad pusztákká változtatá? — A vagy mi tette azt, hogy alföldünk legvirágzobb tájékait emberi nyom elhagyá, úgy annyira, hogy Arabia vad sivatagához hasonló. Es miben rejlik oka annak, hogy sok mérföld nem akad az ember művelő kézre, melly az ekevas után járva, felásná a föld homály kebelét belöle kincseket merítendő? — A vagy mi oka annak, hogy hazánkat, melly nagysága és természeti gazdagságához képest elég néptelen, végtelen nyomor sújtja? — Meg mondom én nektek egyedüli okát: a sötetség a mély szellemi sötetség, melly hazánk láthatára fölött borong következése az iszonyú elnyomásnak, okozta mind azt. — Mert valamint a növény, melly mogfosztva a napvilágtól dögvészszegőzzel telt rejtek sötetségében él, elsenyved és elhalaványül, úgy az ember át nem melegülve a' tudományosság és műveltség világátul elrohadt és eltörped.

Műveltséget hazánk hü fiainak, és hazánk, melly most gyászmezőként holtan fekszik a természet nagy örömkertében, felviruland paradicsommá átalakulva!

A nép anyagi jóléte, normális allapota, a kifejlett gazdaságon iparon és kereskedelmen alapul. Valamint ez egy oldalról tiszta és világos, úgy egyszeresmind más oldalról is eldönthetetlenül törvény gyanánt áll: hogy ez utóbbiak egyedül a műveltség jótékony befolyása által ész

közölhetők és emelkedhetők. — Műveltséget itt természetesen igen korlátolt értelemben veszek. — Nem értek alatta egyebet, mint a realis tudományokbani jártosságot a' nép részéről. — De é tudományokban minden, meg a' legalsóbb osztályból származott embernek beavatottnak kell lennie, hogy ha hazánkról azon kívánságot le akarjuk vakkarni, melly vizsás idők mostohasága által rá kenve, életünket rothadásba hozzá. — Egyébiránt csak ugyan ezen tudományok ismeretes sége az, melly a földészt, művészt, vagy kalmárt képessé teszi arra, hogy ügyeiket legezelszerűbben és legfoganasabban véghez vihessék. — De továbbá ezen tudományok mellyek leginkább természeti tudományok, — kiszámíthatlan nagy befolyást gyakorolnak a nép szellemi életére. — Ők eszközlik azt, hogy a' valóság, melly ármányosság által lealacsonyított ismét tiszta derűjében fel él a' népkebelében; hogy babona és boszurkányhit és még több ilyféle nyomorai a népnek a tisztább világosság elől elenyésznek.

De mit is használna Magyarhonban a népnek minden tudománya, ha tehetségeinek szárnyai kötevék; ha ő a tudományok teoriáját praxisban nem alkalmazhatja. — A czéhbéli intézetek valódi gátfalak, mik a nép jólét kifejlésének elenibe emeltettek. — Azokat le kell rombolnunk.

Hogy a népművelés nemzetünket ezen sanyarú állapotban, mellyben jelenleg lézeng, kiemelhesse : úgy nyitassanak meg neki a szabad kifejlés és eselékvés minden utai; hogy pedig erői és tehetségei a kifejlés lehető legmagasb polezra hághassanak : úgy legyen neki kilátása és reménye fáradozásérti jutalomra és élvezetre. — Mert részvétlenség a' különben rendületlent is csüggeszti;

cs mi á részvét egyéb, mint az érdemnek nyilvános jutalmazása?

Iutalmazátok a' nép fáradalmait, — hadd élvezzék ö veritek sajtolta aratását, — és ne fosszátok meg a' nehezen szerzett javaitol, hanem tegyétek le kiváltságos jogaitok előnyeit az emberiség szent oltárára és legyetek á nép boldogítóivá, és használjátok végre emberjogot igazságtuk vezérfonálául és bámulni fogtok hazánk átalakulásán és az ipar még szorgalom azon sürgésén és forgásán, mellyek azt boldogítandják.

Igazság és testvéri szeretet részeteokről képesek az aljasult nemzetet ismét méltoságra emelni, ez az emeltyű, melly hazánkat virágzo státussá változtalhatja.

Hogy a' nép varázs vonzalommal ragaszkodjék a' hazá hoz részt hell vennie a' népnek mind abban, mi honát érdeklí. — Ti pedig kizártátok a' népet minden azt erdekló részvététől; ti megfosztátok é hazát leghübb gyermekeitől, kik senyvesztő nyomor sulya alatt sem veszítvén lelki erejüket, ahoz hü szeretettel ragaszkodának. — Ti ármanýos politicátok következtében a nép minden erejét, — ön állóságát — fojtottátok el, azért hasonlít Magyarhon inkább egy élő halatokkal megvetett gyászmezöhöz mint virágzo országhoz. — Es most midön minden életet kivégeztétek virágzo országot akartok? — Valóban esodálatos, hogy kívánjátok. — Hát nem ti magatok rothasztótok meg a' magvat — a' népcselekvőseget — még csirjában, melly egyedül képes a kopar sivatagat aranykertté varazsolni?

Hisz ti minden eröt, minden akaratszabadságot, a' magatokéit kivévén, kürtöttátok. Akarat nélkül pedig *ember*

nem képzelhető. Hogy képezzen a műveltség szabadságra oly országban hol az emberek nem rendelkezhetnek magokrol? — Hogy virágozzanak hazánkban kereskedelem, művészet, földmívelés és tudományok? — Lehet-e ez?

Hisz a nép elszoktatott az önállóságtól, mert századok gyalázatos tétetlenségében elsatnyultak erői. — *« Es én megvallom, fel nem foghatom, mikint emelkedhetik a' nép öncselekvőségre, midön egyedül ti tesztek, a' mit akartok; hogy lehetne visszállítani azon tiszta önállóságot, mellyet a Magyar elveszített, midön egyedül ti lelkitok, hozz millióm testeket mosgásba. »*

Akarjátok hát, hogy Magyarhon polgarosodási virágzásának induljon; hogy a tudományok, művészetek, kereskedelem és gazdaság felélesztése által Europa művelt és szabad néptestületének tiszteltebb tagjává váljon: szükséges, emberket, szabad önállólag cselekvő embereket képeznetek, hazánk elhanyagult, zsarnoki keny által barrommá változott nép csordáiból. Adjátok *a' népnek szabadságot és hazát; mert nem lehet ott hazája a' népnek hol szabadsága nincsen, 's hazánk azzá leendő mivé természetesen lennie kell.*

Ha akartok szabad, öntudatossággal cselekvő és haladó embereket nem pedig billincsbe vert rab szolgálakat, melyek egyebet nem tudnak mint önkényes parancsolataitoknak hódolni, kormányozni: Akkor mindenek előtt szükséges, hogy a népnek eszméletét, szabad akaratját és önállóságát adjátok vissza; szoval: növeljétek a' népet emberré, igen, emberré a szónak legnemesb értelmében. — A nép eszét, mellyet bilincsekben nyugóztátok, sza-

baddá kell tennetek, hogy akaratját is mar egyszer nyilatkoztathassa.

Mi által válik ez lehet ségessé ?

« — Szabad, felvilágosult és kifejlesztésében önálló iskola rendszer által. »

A kor mányak sokat kell tennie, hogy Magyarhon iskolarendszerének életműve határozottabb, nemesb — humánabb — alapelvekre hozatassék és az eddigi hiányos növelés mod új változások 's intézvények életbeléptetése által tökéletesitessék. — Bar átlátná már Magyarhon, hogy a' nemzeti jólét előmozdításának 's emelésének nélkülözhetlen tényezői az ostolák! Europa műveltebb statusai ezt teljes fontoságában már átláták. — Frankhon tudományikara iskola rendszere iránt 1843, évben így nyilatkozott. »

Ezen intézetekben, nem classica i tudományok által készítettnek elő az ifjak a status szolgálatra, hanem elemi ismeretekre, mellyekben beavatottnak lennie, minden polgári mesterséget üzőnek, szükséges. — Ha a kereskedelem 's ipar és az által a jólét hanyatlik, ha a készítmények a departamentokban szilárd böcsükben csökkenek, s. a. t. úgy némely vidckekben az iparosság növekedő hanyatlásának és csökkenésének oka feneklik azoknak kevésbe *ildomos* növelésében, kik kereskedelem és iparra adják magokat. — *Egyedül magasb polgártanodák* emelhetik ismét a' hanyatlott ipart; mert állapotás tartozhatlanul előrehaladó korunkban annyi, mint bukás, és lehetlen ott előmenetel, hol a kezdett sarkköve hiányzik. » — Ezen szavakra, oh ferfiak, kik a' közigazgatás gyepöljét keze-
tekben tartjátok, figyeljete jó! Ha földkerekségen legfényesb és legdusabb ipar birtokában büszkélkedő Frank-

hon így nyilatkozik és némely vidéki városok rossz állapotú iskoláik miatt, hol kereskedelem 's ipar hanyatlott, így kifakad, és az elhangolt növelésben leli egyedüli okát az iparosság esökkenésének is; mennyivel kell nekünk, kiknek kereskedelem's ipara még polyából sem tekerödött ki, ennél fogva még bölcsőjében van, keserű bánattal feljajdulnunk és kesernünk az annyira elhangolt népnövelés miatt.

Oly világos, mint napfény, hogy egyedül ügyesen rendezett tanodák felállításával lehet honunkban e' levertséget és dermedtséget az iparbaés kereskedelemben feléleszteni. — Az iparosság és tevékenység feléledése által, javul osztán a nép erkölce 's ez által a polgáriélet.

Hogy pedig az iparosság fénypontra vergődjön, erre is szükséges eszélyes politicalai intézvények hozzájárulása, sem ezek sem más zsarintézetek — féktelen nyereség szülte vágyodás — ne gátolják szabad kifejlésében. — Iparszabadság legyen jelszavunk! — Már maga a szó is ezer még ezer emberi kezet hozzand mozgásba, mellyek eddig esztelen és jogellenes törvények által lekötve valának.

Valamint iparszabadság a polgárt ipari erejének alkalmazásában segíti elő, úgy az iskolák a leendő polgárt művelődési szabadságra és erejének minden oldalú kifejlésében egész érett korig, dajkálják.

Legyen hát az iskola a szellemi lehellet, melly körül- lengje Magyarhon minden virányait, és behatván minden viskóba, a népet jobb életre nógassa föl.

Habár az iskolát, mint a népjólét leghatalmasb eszközjét, a status rendszabályok első helyére állítottam, mindazonáltal nem akarám azt bebizonyítani, hogy egyedül

az képes lenne a népjólétét megszilardítani; az iskola csak annyiban tehet, mennyiben a nép jóléte erkölcsben gyökeredzik. — Ha pedig mind erkölcsi, mind anyagi jóletet akarunk elérni, úgy az iskoláknak és political intézvényeknek karöltve kell szerepelniök. Ez a' mi nézetünk.

Political intézvényeinkben pedig több középkori szennyes maradványok vannak, mellyek ragálykint ragódnak hazánk jólétén, ezeket, midön az iskola a népelet szellemi csorbáit kiköszörülte, ki kell küszöbölnünk, úgy : hogy egy izecske se maradjon, melly az egészet dögvészes nyavalyával ragályosíthatná.

Le kell hát döntenünk az utált zsarnokság minden korlátait — semmi illető személyt tetintetbe nem vévén — mellyek a népelet klféjlésének útját zárták, és a népnek feltétlen szabadságot kell mindenben adnunk.

Visszaélesi félelem meg nem szállíthatja a dolgok illy állásánál a kor mányzókat. — Mert az iskola nemesítő tanítmánya által a nép nemes és békes, de szabad és önálló életre növeltetett. — Így tehát, mihelyt jogait biztosítva látja, boldog életnek örvend a nép. « A szabadságban leli a nép nyugalját. » *La liberté est le repos des peuples*, mond egy hires Francia író. — Hadd viharozzanak a sors legdühöngőbb csapásai a nép feje fölött, ő nyugodtan él : ha csak élte, vagyona és szabadsága biztosítvák : ő kiteszi magát bátran az élet minden vészeinek ; eltüri ő az élet minden farádságait és nyomorait : ha csak élte, vagyona és szabadsága biztosítvák. — « Mert szabadságban leli a nép gazdagságát és életét. » *La liberté est la richesse et la vie des peuples*; mond ugyan az író.

A szabadság ama szellemi lehelet, melyet az ur a teremtés hatod napján az emberbe fuvá és őt az által emberré alkotá.

De ármány és, csalárdság, tanyát ütven a hatalmasbak szívében, elfeléjtkezve az emberi méltoságról, kivetköztették az embert belölé és torzalakká torzították.

Azonban a népek csak a szükség vaskeztétül kényszerítette, ha végre a rablánczok zörrenését hallani megunták, lázzadtak föl. Azért a kormányzók ellmellözhetlen tapintatához tartozik, népüknek szükségeit és szenvedelyeit, szóval jellemöket kipuhatolni, 's e' szerint igazgatni kormányukat.

Mert ne gondolják többé azon *Urak*, hogy kényök szerint felállítandják zsarnoki építményöket a szabadság érzelem béigázására. — Önkény és zsarnoki fegyelem, nemesb kor mányelveknek, mellyek a felvilagosodás derült fénye által felszenteltettek, helyt adott. — Egyedül *humánitás* azon talpkö, mellyen a tizenkilenczedik század állam alkotványa bizton alapulhat. — Es maiglan még nagyobb bizonyossággal mondhatjuk, mit Mirabeau Frankhon lelkes kazafia még a tizennyolczadik században jös szellemével Europa egyik hatalmasb kiralyának jövendölt. « Az idő nincs többé, midön e' föld urai isten nevében szólhattak, ha az csakugyan valaha létezett. Egyedül az igazság és ész szava birhat jelenleg állandó sükerrel. »

A szolgálai érzelem és alávetettségi szellem, mellyek a' magyar nemzetet régotá a sötétség legutálatosb önkénye alá békozták, káros befolyasukat a neptanítókon is gyakorlák. — A tanító nem mint képzö, hanem mint szolgál, a' község járulékinak haszontalan fogyasztója tekintett. Hogy lehet is e' máskép? — Hisz ezek is tagjai azon álla-

dalomnak mellynek jobb élete hamúvá égett; ezek is tagjai azon statusnak, mellynek kebelében a fekete tudatlanság pusztító szelleme iszonyuan döhöngött, és ezeket sem kímélte meg. — Elnyomatva, mint közutalat tárgyai lézengtek. — Innen nem csoda, ha a' tanító lelke és szelleme röpinek szárnyai szegettek, és hogy felengő szellemük nem merültek fel.

A szünteleni gondteher, még a lélekölő szorongatások mindennapi kenyerét megkeresni a jobb élet szikráját is elfojták a' tanítóban, és egy magasb emberi méltóság iránti hitét eloltották a tanítóban.

Hivatása a legundorítóbb kenyérkeresetté aljasított! Illy tartás és ápolás mellett, hogy feselhetett a művelődés gyöngé csirája? — Illy éghajlat alatt népműveltség hogy csirázhatott? — Szellemi feltámadás, erkölcsi erősödés és szilárdulás illy környületek közt nem állhatott fen. — A tanítók elhanyagált állapotából tehát háramlanak nagy részt a' népélet sajnos eredményei.

De mit is használhatna illy állapotban a' tanító a' képzőintézeteknek? — Mert, mint már említök, a tanodák semmit sem érnek magukban, míg az élet elve-életműve hiányzik. — A tanító azon életmű; ő a' szellemi gép, melly, ha akadály elibe nem gördítetik az iskola organismus minden kerekeit mozgásba hozván, hatásdusan és jótékonyan működhet.

Hogy tehát a' tanodák ép, élénk cselekvőseget idezzenek elő, ép életben kell diszelgeniök, 's így felette szüség, hogy azoknak élet művezetségük normális, az az : ép állapotban legyen, mert az ép gyümölcs magyából válik osztán az ép törzsök. — De néptanítóink anyagi és szel-

lemi állapota megpeneszedett és egy tűz szikra vagy magasb eszme nem cikázza keresztül sivár szívöket, az aljas élet ingoványában gázolnak, míg csak ki nem mulnak.

Hát ily lényektől várnök megszabadításunkat?

Ki másokat művelni és növelni kíván, annak mindenek előtt magának kell műveltnek és növeltnek lennie, 's érdekében kell feküdnie mind önnön mind másoknak szellemi kifejlődése.

Nekünk kellene tehát a' magyar nép tanítóiban, — kik addig a szibbadtság vas páncela alatt tengési életben szilödtek, felnógatni a magasb érdekek iránti érzelmet. — Mert, hogy tudnák ök, kiknek redves lelkök az aljas érzékiség békői közt nyüg, a népben az emberiség érdekei iránti magasb érzelmeket felkölteni és éleszteni? — Hogy tudnák ök a' hazaszeretet magas eszméjét terjeszteni, midön ök is honunkban idegenek? — Ily körülmények közt, hogy nyiladozhatott a' nép szívében ön állóság és függetlenség iránti szerelem? — Szolgák csak szolgákat növelhetnek. — Magyarország oh fájdalom! nem ismerteez igazságot, 's ime most élvezzük tudatlanságunk gyümölcsseit.

Hogy tehát a' népművelődés rozsdás állapotából kiemelkedhessék, mindenek előtt a' tanítóknak egy új élénk szellemnek és kiképzés utáni magasb hajlamnak kell uralkodni. — Hivatásuk iránt hidegült szeretetük fel kell tüzeltetni, hogy azt szerelemmel felkarolják. — Tehát önekik kell elébb az értelmiség gyalúján minden érdes szálkátul tisztulniok 's egészen átalakulniok. — De a' státusnak kötelessége nekik segédeszközt nyújtani, hogy szellemi műveltségükön háborítlanúl működhessenek. —

Mert a status föelve legyen a' nép számára derék, talpraesett tanítókat képezni.

A szellemi élet alapja és feltétele minden fordulatai és cselekvései szerint a külső jólét bizonyos fokára mutat; az az : a nor mális állapot szellemi tekintetben az anyagit feltételezi. — Szent kötelessége tehát minden statusnak, melly á humánitás örök törvényein akarja alapítani politikai existenciájának garantiáját, a' néptanítókat bizonyos meghatározott jövedelem forrással ellátni. — Mi természetesen nem követeljük, hogy kincsforrások nyitassanak meg nekik; itt semmi esetre szó nincsen tóbzodás vagy pulyaságról, sőt még rendes élvezethajhászatról sem, hanem biztosított élet fentartás és életszükségeiről. — Mert, hol a tanító életszükségei megszerzése után küzdeni jár, vajmi kevés gyümölcs termend ott. Az élet legegyszerűbb élvezeteit nélküözö a' jobb és nemesb iránti vagyodásait ki nem elegendheti; mert anyagi nyomor sirja a szellem jobb életének. — 'S milly káros befolyást gyakorol a tanító ily környületek közt tanítványira? — Hogy ápolhatja az a' tanítást, kinek ökröket kell az ostorral hajtania? — Ötet azon gond terheli, hogy szánthasson, és hogy kell tehenét reggel és estve abrakolnia? — Ök fel nem világosulvák az irás magyarázására. — Ök a mondatokat nem olvashatják, hanem idei takarmányukat kell örizniök, és többet nem gondolnak, hanem, hogy nyereszkehetnek munkájokon. » Igy szól egy már régen kimult iró. És korunk, melly felvilágosodás korának nevezgeti magát, még erre minket nem oktatott. — Mert ki nem ismérne rá e' képen tanítóinkra? — De azért a' szerzetcssek, kik a' népeknek többet ártottak, mint használtak roppant kincsek árjába— uszva, méltóságukhoz nem illö kényelem és kéjelgés

ölében többzodnak, míg néptanítóink a' műveltség teherhórdoi alig száraz kenyeret rágnak! — 'S nem kell e' kacagnunk az állam illy vizsás szerkezetén! — Vagy joggossá e' az, hogy, míg a potrohos szerzetesek keleti pulyaságban csak testiségnek élvén szüntelen a' nép bütítésán és vakításán működnek, addig a' tanítók a' nélkülözhetlen 's legtevékenyebb tagjai az államnak sanyarteljes éhségbeu tengenek. — Nem tapossuk-e' akkor az emberijogot és méltoságot? — Ösmerjük már meg egyszer a' tanító hivatását egész fontoságában. A' tanító az első rangu stathivatalnokok közé tartozik — a' nép java, a' nemzet boldog sága az ő kezében van. — Gázság, söt ostobaság volt a' tanítókat megvettéssel illetni; amde itt van gyömölese ezen eljárásnak, borzasztóan boszultak még ökelbanyagultatásukat. Adjuk már meg egyszer a' tanítónak jutalmát is; mert ő a' néppel legközelebb, viszonyban, élvén boldogítólag hathat rá.

Ha akarunk a' nép lankadt ütéréibe' új életet fuvalni; ha akarunk óság rongálta alkatmányunknak élénk lökést adni és nem chinai együgyü türelemmel a' szerkezetnek elavult-korszakunk szellemét sértő intézvényeihez ragaszkodni: úgy fölötte szükséges a' közjöt előmozdító political intézvények mellett, minden oskolának *de-rék, gondtchérnélküli* és minden külső *ellenörködési* hatalmatul független oktatókat adni.

Hogy a' népművelés körül boldogítólag fáradsunk: úgy az oktató ezútan ne csak a' község « betüzöje » legyen, hanem mint a' műveltség representánsa álljon a' község közepette, ő legyen a' műveltség tüzpontja, melly sugarait szetküldvén mindenütt, hova éltető szellem szikrái nyomultak, újeletet keltsen; hogy ezt tehesse, hogy a' ta-

nitásra bizott község javát előmozdithassa, anyagi jólétéről kell gondoskodnunk.

Hogy ennek is állandositva, még pedig minden külső befolyástul függetlennek kell lennie, magában értetik.

« Mert csak a szabad taníthat szabadságra. » A nép böcse pedig mindig azon mértéktől függ, mint van a szabadság birtokában 's mennyire tudja azt böcsülni; mert csak a' szabadság paizsa alatt vihat ki a' nép nagyszerűt és nemest. — Nép tehát, melly szabadságát nem örzi vagy magát meg szabadítani nem ügyekszik, meg nem érdemli lételét!

« Hogy ha van nép e' földtekén, melly az igazságot és szabadságot kevésbe böcsüli, mint a' földész aratását, a' művész kenyerét, a' kalmár rakásra halmozott kincseit, a' tengerész a' nyugalmat vagy a' katona a' dicsőséget; emeljenek ama nép körül magas falakat, a' hogy dögvészes lehelete ne ragályosítsa a föld többi népeit. » — Csak a szabadság, igazság és emberiség lobogója alatt növelve viruland majd hazánk jobb életre és bámulva csodálandják majd Europa minden népei azon haladást, mellyet mi a' civilisatio mezején tettük.

A tanítót minden módon gyámolítani, hogy annál tüzesebben és lelkesebben működjék hivatása körül, kötelésege a' statusnak. — Kedvtelt kebellet lépjen a' tanító tanítványai elébe, mert a tanító természeti vidámsága nagy hatást szülend a gyermekekben.

« Adjatok a' néptanítójának bőséges eledelt asztalára, friss húst ebédre és vasárnaponkint tyukot fazékjába vagy rostelyost csemegével ön és neje számára, és éltető italt, hogy szakmánya tarsaival ha kedve kerekedik, öröm és érdempoharat kocczanhasson, és látandjátok, mikint nem

csak az oktatók boldogulnak jobban, mivel ti jogosságot es igazságot követvén, régi jogtalanságot töröltetek el; hanem mind a' növelés mind az oktatás állapota virágzand; és ha a' tanítók szolandnak vagy irandnak úgy majd jobb és ujjabb eszmék szülemenek bennök. » — Jelenleg életető szellemök majd nem a' legtöbbeknek az inség' nyomasztó sulya alatt görnyed. — De szegénység és szükség lealázzák és sárba dobják az emberi méltoságot. — Szegénység kuforrása a' szolgák és csuszó mászó hizelgök legaljasabb tetteiknek. — Szegénység vetköztette ki tanítóinkat méltóságukbul és aljas szolgaság bélyegét sütötte homlokaikra. — Hol volt nép, melly szegénységben lézengvén büszkén emelhete volna fel fejét? Hol volt nép, melly anyagi hiányokat szenvedvén, nagy szellemi tetteket vitt volna véghez? — Ha népek tönkre jutának, szegénység volt bukásuknak előpostája, és ha népet akartak az inség és nyomor állapotjából magasabb méltoságra felvergödtetni, úgy mindenek előtt anyagi jólétéről gondoskodtak. — Szegénység a' szellem hohér pallosa, anyagi jólét tartja fen azt méltóságában. — Szegénység népünk nyavalyája, melly kegyetlenül harapodzik el egész nemzeti életünk fáján. Mig a' szegénység ronda képe hazánk kúnyhòibul el nemköltezend, addig népünkrol a jobb eletrei feltámadás nem gondolható; és honunk mindaddig az észrevétlenség állapotjában tengend Europa népéletében, mig nem műveltsége népszerűlve jól rendezett tanodák 's emberi jogokat biztosító political intézvények által a kereskedelem, 's iparmozgalom kuforrása nyiladozik, fáradozoit höven jutalmazandó. — Innen világlik ki, hogy legfőbb tényező légyen népművelődés elérendő a' kereskedelem 's iparszorgalom előidézte, kinéseket. — De hol lehet a' népet művelt-

ségre inkább érlelni, mint az iskolában? — Eski tehetne ezt inkább mint a tanító a műveltség teherhordója és előmozdítója? De hogy vannak iskoláink, hogy tanítóink? — Milly reményekre jógosit minket mind kettő. — Intézetről csak akkor hozhatunk ildomos ítéletet, ha annak működéseit latolgatjuk. — Valamint az istent munkaiban képviselve találjuk, úgy az embert is megismérjük tetteiben. — Mert egyedül tettekben nyilatkozik az embernek lelkülete, és ez a mérték, mellyen az ember böcsét megmérjük. — 'S eként minden dologgal kell bánnunk, ha igazságtalanok nem akarunk lenni. — Ha tehát e' mérték szerint tanítóinkat és iskolainkat meg akarjuk latolgatni, vizsgáljuk meg működéseiket. — En pedig sajátképen a' hisz emben vagyok, hogy mind e' fölösleges, holott nekünk eddig sem tanítóink sem iskoláink nincsenek. — Es azért minthogy emezek amazok által nyerik életüket, figyelmemet csak ez utobbiakra fordítom 's majd kiviláglik szavaimbul, mit tarthatni és mit várhatni néptanodainkrol. — Néptanítóink bizonyos és meghatározott jövedelembianyábau, megfosztva tehát fentartásukra szukséges anyagi eszközöktül inség és nyomor martalékivá válnak. — Az ért láthatni őket mindenütt-még népesebb varosaink és mezővárosainkban — mint pap és templom szolgákat, mint harangzókat és egyháziakat. — Illy féle hivatásokkoz nem illő foglatosságokkal napestig elvannak foglalva. 'S így osztán elnyomtvá a' napi teher által kivetkeztetve a' vidámságbul és megfosztva minden jobb kedvtől, mi a tanítóra nézve elmellözhetlen szukséges, lép ő a' képző intézetbe. — Milly hatású lehet illy környületek közt az oktatása? Hogy viduljon fel illy intézetben a porfiu lelke? — De hogy is fordithatnák a' tanitok gondjokat az ifjuság növelésére

midőn veritéket sajtoló gondteher nyomasztja : mikint mentsék meg magokat és családjokat az éhhaláltól? Örök pszichologiai igazság az : hogy az önfentartás ösztön győz minden kötelességen. A ritka szillárd jelleműek sorába sorozható az, ki elég bátorsággal és lélekerővel bír : önérdékét a' közjóért feláldozni : üstökos csillagokkint ritkán tűnnek fel ily ferfiak az emberiség egén. — Hogy ápolhatnák a' tanítók a nevelést, ha magok egy aszkóros papnak aljas szolgálivá törpülnek? — Meg nem foghatom, hogy természetet ily aljas rabszolgaságban eltörpített tanító a' népben művelődést a' szabadbságra? Hogy tegyék a' tanítók a' nép kebelét fogékonyá a' szabadság érzelmére, midőn gyakran önmagok egy falúsi babonás tisztelendő papucsá alatt nyügnék? — Nem szolgálak, kik benső meggyőződésüket — ezek határoztaik meg a' férfiú jellemét, — egy falat kenyérért megtagadják, legyenek a' nép művelői; nem! higgadt jellemű, szellemi ismeretek fénye által felvilágosult ferfiak, kik a' balitéleteket utálják és anyalocz hizelgést meg szolgálai lelket gyűlölik, legyenek nevelőink, mert csak olyanokban pezseghet erő 's akarat, a' népjaváért erejét feláldozandó. A felvilágosodás szent tüzétől áthatott 's az ismeret égi világa által felderített ferfiak lépjenek a' tanszékre és dörögjék istennek szavát — a' művelődést — hogy mélyen gyökeret verjen a' nép szivében.

A mondottam fonalát figyelembe vévén, kiviláglik belőle, hogy a' tölem kitűzött cél, ti a' népműveltség es ezáltal a' népjólét elérhetésére mindenek előtt szükségünk van jól rendezett néptanodákat létesitenünk. — Mint hogy pedig, mint már többször iratom folyamában világossan és meggyőzőleg meg fejtegettem, jó néptanoda, derék és

hivatásukat lángoló tűzkebellet átkaroló néptanító nélkül nem képzelhető : első és legfontosb teendője tehát a' statusnak ollyanakat növeltetni, műveltetni. — Mert sajnosan érezzük mi ama ostorozó hiányokat, mik tanítóink és oskoláink elhanyagult állapotából statuséletünkre háromoltak. — Hazánkban eddigelé a' tanitóság nem tekintetett egy egész magában álló karnak, — de nem is létezet olly intézet, hol azok hivatásukra növeltettek volna.

Nem volt e' az következetlenség a' status részerül, á papság számára, — melly, mint minden ember, ki csak némiképen a' történettudom ányba pillantot, átlátja : hogy az emberiség kárára volt — számtalan papi növendék intézeteket alapítani 's azokat roppant kincsekkel gyámolítani, 's a' tanító képző intézetekről egészen elfelejtkezni? A papság számát, az az : hatalmát napjainkban szaporítani és nagyobbítani annyit tesz, mint a' kételő tört még élésebbre köszörülni azt saját belsejünkbe döfendő. — Nem égbe kiáltó következetlenség volt e' a' kormány részerül a' jogászok számára annyi még annyi Academiákat és Lyceumokat és tudja Isten mit még, alapítani, 's arrol egészen elfelejtkezni, hogy ha jö néptanodák birtokában volnánk, nem szorulnánk annyira a' jogászokra?

A vagy nem következetlenség e' a status részéről annyi még annyi kis és nagy gymnasiumokat, mellyek mindedig egyáltalában czeljoknak nem feleltek meg, alapítani; és az ipartanodákrol, mellyek a' néppel legszorosb és legközvetlenebb viszonyban állanak, végképen elfelejtkezni?

Tudomásom szerint ritkán hagyta el fiatal ember a' gymnasium küszöbét, mondhatván : én szellemileg táplál-

tatva 's erösítve lépek ki e' gymnasiumbul. — A ritka talentomok és geniusok természetesen ide nem tartoznak; azoknak nem is kell annyira az oskolabéli oktatás, mint inkább a' serkentés a' szép, jó, és nemes iránt: a' genius maga magából fejlődik ki, ö tökéletesen áll ki a' föld szinpadára mint Minerva Jupiter fejbül. — Az oskolák nem is annyira a' talentomoknak szánvák, mint a' középtehetségű ifjaknak, es ezekre nézve keveset tettek a' gymnasiumok. — Káros volt ezekre nézve, mint már mondám, a papok általi oktatás, mert ezek énem annyira a' felvilágosulás szent ügyét, mint inkább a' nép szellemi elbutítását szívökön hordozák, mit egyszeresmint az ö a' tanítványokkal való bánásmódorokból átlathatni. — En legalább részemről ritkán hallottam, hogy egy pap más egyébre mint ájratosságra és jámborságra serkentette volna tanítványait. — En ézáltal semmiképen nem azt akarom kifejtteni, hogy a' jámborság es ajtatosság veszélyhozók a' népnek, söt inkább én abban a' véleményben vagyok, hogy valódi műveltség nem is képzelhető valóság nélkül; hanem más oldalrol azt is bátran kimondom: hogy ha a' valóság a' tudományosság világitó szelleme által fel nem világosittatik igen könnyedén babona 's álhitba elfajulhat, mikint azt minden idök tapasztalatai, de hazánk is, oh fájdalom! nagy és nagy mértékben, bizonyítják. Nem szándékom a' papok vsszélyességét itt továbbá ecsetelni, tettek már *azt* ügyesh tollak a' nálaménál, 's a véleményben vagyok, hogy hazánk felvilágosultabbjai már e' tárgy fölött régóta tisztában vannak; hanem én itt bátran és rövideden kimondom: ha hazánk szabadulását a' műveltségtől várjuk, akkor csakugyan a' papokat ki kell köszöbülünk az oskolákból, és helyökbe derék, művelt világi tanítókat rendelünk.

Szabadulás ama nyügesztő szellemi billincsektől, miket a' papság sötét uralomszellemé a' nép leigázására használt, alapfeltétele minden haladásnak.

A paedagogiának mezeje pedig hazánkban mindeddig még zsibbadt ugarban hever, mert a' tanítók sanyarú állása visszariasztotta mindenkit, 's ez az oka, hogy nem sok kedvelőre talál azt művelendő. Hol találkoznék egy annyira elbódított egyén, ki erejét, egészségét és mindenét kész volna oly hivatalnak feláldozni, melly neki sem az élvezet, sem a' jövedelem sem a' köztiszteletre kilátását fel nem nyitja? Hisz a' pinczerek és még több ilyféle functiókat végező egyének jobban fizetnek néptanítóinknál. — 'S valóban ily kilátás, ily jutalomrai igénytarthatás nem bir elegendő csäberövel a' tudományosság embereit a' paedagogia mezejére csöditeni, hogy az ekevas után nyulnának azt felszántandók.

A paedagogiának hazánkban felsegélésére egyedül két eszköz található, mik véleményem szerint olly fontosak, hogy czélszerű használásuk mellett e' tárgyban áthatolag munkálkodhatnak és képesek is a' növelésnek hazánkban olly irányt adni, melly az ember' természetének megfelelő. — E két eszköz egyike az : hogy a' népiskolák bizonyos és meghatározott fundussal birjanak, nellynek kamataibul minden az oskola épségbeni fentarthatására szükséges költségek fedeztethessenek. — Hogy a' tanítók is, rangjokhoz illőleg, ugyan ezen fundusbul fizetessenek, magábul értetődik. — A status ellenvetésül tán azt hozandja elő : mikint olly roppant kincsekkel, mellyek az oskolák olly módon fentarthatására szükségesek, nem bir ; de én azt mondom, hogy bir : csak vegye el a' papságtól, ama roppant halomra gyujtögetett kincseket, mik

a' ládákban hiában elpenészesednek, és vegye el tőle, ama számtalan sok jószágokat, mikre neki szüksége nincsen; 's olly bő kincsforrás nyiland majd a' statusnak, melly képes leend a' néposkolákat a' jólét legnagyobb fokára felszöktetni. — A másik pedig ez : emeltessenek hazánkban, még pedig minden vármegye középpontjában egy — tanító képző intézetek. — Valamint az egyetem és académiá polgáraitak jövő hivatásukra előkészítik, szint úgy képezzenek ezek is derék, talpra esett tanítókat. — Tanítókra van szükségünk, azok nélkül sem mire sem mehetünk! — Tanító képző intézetek létesítsenek tehát hazánkban!

En tehát a' status reform első és legsürgetősb teendői közé sorozom : hogy az ország tanító képző intézetek felállításáról gondoskodjék. — Azoknak hasznát itt nem akarom mélységében kifejtetgetni, átlátja azt, kinek fejében a' haladás eszméjének világa derülten kifejlődött; ki pedig a' haladás makacs ellensége, és ki szánszándékkal a haladás örökké előresiető szellemkerékének ellenszegül, annak nem szól az okosság szava. A kormány a' legközelebb időkben ez' ügyben kezdett ugyan valamit tenni, de ez igen kevés és még inkább érezteti velünk a' hiányt. — Es mi még több, a' felállított tanító képző intézetekkel nincs okunk miért megelégedve lennünk, jollehet hogy életük zsenge korában vannak még; de hogy miért nincs okunk nekik örülnünk, azt mindenki, ki velem rokonszenveleg gondol, tudja, anélkül, hogy azt megegyeszer elbeszélnem kellene. — De különben a' részvétlenség, melly mindeddig irántok mutatkozik, szól vélelemyem mellett. Vagy tán az általam mártöbbször ez irat folyamában említett okokból keletkezik a' részvétlenség? — Meglchet, 's

én ebben véleményem még nagyobb megerősítését látom; az az : míg tanítóinknak nem nyíladozik egy böcsületes jövedelem forrás, addig csak ugyan a' nép művelődés ügye polyákból ki nem fog bontakozni és mindaddig a' népügye sanyarú állapotú leend.

Már lapjaim kezdetén kimondottam ama nézetet, miszerint, a nép politikailag is növeltesék; mert egyedül ez által leend a' nép politicalai megszabadítása eszközölhető. A népet pedig policialag meg szabaditanunk és eme rabszolgai állapotból, mellyben kivetköztetve minden emberi méltosagból nyomorog, ki kell emelnünk. — Hogy a' nép ügye valódilag javulásnak induljon; hogy a' nép öneszméletre ébredjen; hogy elvégre embereket és ne szolgálkat birjunk, kik a' hajdu korbácsa alatt nyügvén, magasbat nem ismernek, mint tts uroknak parancsát vakon teljesíteni, kik csupa kegyből nyuzzák őket 's utóso csöpp véruket kisajtolák : következéskeppen a' népet politicalag műveltetnünk szükséges; az az : ugy kell növelnünk : hogy jogait, kötelességeit, mi köt mint embert illetik, ismerje meg.

Mert, ha politicalai műveltség által felvilágosítva feleszmélend majd a' nép; ha fellángoland kebelében az emberi méltóság szent tüze, és ha megérti vegre : hogy ő az, ki a' statust képezi a' nemesek és papok engedni kentelenítettnek az idők viszonyainak, mellyek a' jobb szellem által felidézvék. — A nép ez állapotbani tovább maradása veszélyes a' statusra, mert, míg a' nép a' status jogokban nem részesülend míg neki a közügyekbei befolyhatás nem engedtetik; míg a' nemesség azon egyedüli tényező leend, melly a' statust képviselendi : mindaddig nemzetiségünk nem

szilárduland. — Hazánknak pedig é kritikai napokban vajmi szükség a nemzetiség, a' nélkül sem mire sem mehetünk, a' nélkül hasztalanok minden küzdéseink, mik ereinket eltompítják. — A nemzetiség pedig olyan kapcsolcs, melly az ellenkező eröket összekapcsolván, az ország legbiztosb védfala minden fölötte viharzó vész ellen. — Status, melly ki féjlödött nemzetisegen nem alapul, bizony mindig csak alávaló szerepet fog játszani Europa művelt népei közt. — De hogy is fejlődjék nálunk nemzetiség, midön a nemzet legnagyobb része, mint a statushoz tartóznak nem tekintetik. — Ha mi erőssen állandositott statut akarunk : törekednünk kell az eröket szaporítani, mellyek azt állandosítsák, ne pedig, hogy azokat töle elidegenítsük. — Csodálatos és egyszeresmind legigazságtalannabb eljárás az : hogy a' nemzet azon részén nyugodjanak a status terhei, melly legkevésbé sem részesül annak jo-gaiban. Valóban, ha komolyan fontolora vesszük a dolgot el kell pirolnunk, és szégyenünkre válik : hogy testvéreinket, kiknek vállain a' napi tehér nyugszik ; kik fáradoznak és izzadoznak éretünk ; kik felássák a' föld kebelét, mellynek barázdaiba a' gabona maggal együtt éltük ereit leteszik ; kik a' munka alatt több nyire leroskodnak és kik éltüket veszélyeztetik nekünk minden gyönyöröket szerzendők : szégyenünkre válik mondom, hogy mikigunyolva a' testvéri szerelmet, azokat annyi ideig zaklattuk és zsaroltuk. — Annyira elfelejtettük már az isten iránti tiszteletet, hogy legszentebb parancsolatait vakmerőség-gel megvetjük? A vagy nem az egész emberiségnek adta az ur östen a' földet közös birtokul, midön azt mondá : „ Szaporodjatok és töltsétek be a' földet és hódítsátok meg azt, és uralkodjatok a tenger halai és az ég minden

madarai fölött és minden álat fölött, a' földön. Es isten monda: ime! nektek adtam minden fővényt, melly maghordó és melly az egész földön van, és minden fát, mellynek maghordo gyümölcse van; nektek legyen ez eledelül. » Mit jelent ez egyebet, mint : minden embernek 'joga van magának a' föld vagyonaibul annyit sajátítani a' mennyire szüksége van.

Ti pedig : nemes és pap : azt mondtátok : egyedül mi vagyunk Isten szeretettjei és választottjai, tehát miénk a' föld és mind, mi azon van; miénk a tenger és mind, mi benne él; miénk a' levegő és annak minden madarai, és továbbba azt mondtátok testvéreteitekhez : ha akartok e' földön lakni, nyomorkodjatok éretünk; ha akartok a tenger halait eledelül dolgozzatok éretünk es ha akartok levegőt bészini, hogy élteket fentartsátok, izzadjatok éretünk. — Igy cselekedvén, egyedül ti forgattátok ki a' társadalmi világot sarkaibul; de töletek függ, azt ismét helyébe visszaalkalmazni. — Ki ad nektek garantiát, hogy a' nép mindig fogja tünni á szolgaság lánczait? — Mert mi akadályozhatná a' népet, ha kedve kerekedik és ha a' zaklatást megűnta a' status épületet lerontani? — Forgassátok a' közelebb múlt félszázad történetét és meritsetek belöle jozan oktatást, különben igen sulyossan találnátok bűnhődni makacsságtok miatt. — Mondom tegyéték le az emberiség szent oltárára kiváltságos jogaitok előnyeit; legyetek Frankhon nemesség lelkes követőivé és boldogítsátok a népet. — Műveljétek a' népet politicalag és szabadítsátok meg azt.

A népet pedig politicalag művelni, egyedül két módon lehet; először : sajtó és szólás szabadság; másodsor pedig magok a' tanítók által. — Mert ha « politicalainak »

mind azt nevezzük, mi a nép javára vagy kárára czéloz; úgy bizonyára a tanító, a néppel legközelebb érintkezésben lévén, azon politicalai status személy, melly a' köz javára számíthatlan befolyással bir. — Hogy pedig a tanító, mint már többször mondám hivatásának mint statushivatalnok illön megfeleljen: méltoságteljes, véleményében és jellemében önálló ferfuinak kell lennie; mert csak ily környületek közt vihat ki magának állandó tiszteletet a' népnél. A néptanító legyen községe értelmiségének közép-pontja, ö töle áradozzanak a' művelődés sugarai mindenfelé. A nép tanító azon helynek ne csak « iskola mestere » legyen, mint kinek egyedüli foglalatossága, a. b. c. tanítani; mint olyan megérdemli azon gyalázatot, melly öt mindig és mindenütt környeli. Öneki társaságban oktatnia és magasbnak, mint bár kinek kell neki a' községben állania. Tekintélydusan és tiszteletet paran csolón kell mindenütt fellépnie és úgy kell bánni, hogy szavait örömmel hallgassák. A néptanító, mint képzelem, nem csak a' gyermekek hanem az érettkorúaknak tanítója is legyen, azért minden társaságban kell forognia, mindenütt, legyen az kertben vagy mezőn kell műveltséget terjesztenie és jóra tüzelnie. A tanítók ekként munkálkodván, fáradságaikat a süker koronájával látandják koronáztatva. — Nem fogja senk tagadhatni: hogy illyforman képezett és működő tanítók áldást fognak terjesztani a' hazára 's annak ujjá születését sikerdusan előmözditani. Azonban a' tanító hatás köre csekély körbe szoritva lévén, nem működhet olly mértékben és általánosságban, mikint ez a' műveltség és valódi jozán felvilágosulás elterjedésére nézve kívánható volna.

Van azonban még egy más eszköz is, mellyel, miután

az iskolákban a' műveltség legelső elemeit leraktuk a' népben, csudákat teheteni értem: a' már érintett sajtószabadságot.

A' sajtó-korlátoltság butaságban-és szellemi sötétségben tarja a' népet.

Statusban, hol általános sajtó szabadság nem létezik, ott szabad tere nyílik a' zsarnokságnak.

A' censura tehát olly intézet, melly csupán lélekölő hóherokat tart zsoldjában.

Az ollyan ország, melly efféle isten-átkozott gyilkosokat türi kebelében, mérges szörnyetegeket táplál belsejében, kik köszenettül jóltevőjüket meg gyilkolják.

Status, melly illyféle ellenörködési intézetekkel folya-modik saját önerejében bizadalmatlanságot, 's tehát erőtlenségét arúlja el, nem is csoda tehát, ha minden levélzörgés halomra dönti.

Sajtószabadság nélkül ném is képzelhető valódi általános műveltség; sajtó szabadság képezi a' polgárt status polgárrá; mert míg a' polgár előtt országa érdekei elzárkóznak neu mondhatja ő magát status polgárnak.

A' censura, ezen undok szülöttje a' kárhozatnak, megakadályozza, hogy a' polgár öntudatos szabad statuspolgárra emelkedhessék. — A' polgár soha sem jöhet tisztaba legszentebb jogai és érdekei felöl; a' censura ezt nem engedi! — Mert minden fejedelem — ritka a' kivétel — csak ugy legelésző birkák gyanánt nézi nepeit, melyeket csak ugy kedv és szeszély szerint gyapjuk végett nyirbálni lehet.

A' fejedelmek ellenségei valának mindig a' népeknek; 's valóban kevés példát mutathat az évezredek története:

hogy a' fejedelmek, a' hatalmasbak boldogitói valának nepeiknek.

'S amde miért volt ez mindig így és nem másképp? hisz a' hatalom a' nép kezében van. — Csak akarnia kellene a' nepeknek, 's a' sors változik; csak izegjen a' nép, 's mind másképp van, 's koldus ma, ki tegnap király volt.

Amde itt a' bökkenő; a' nép nem akarhat, nem bir akarat-képességgel.

'S miért?

Egyszerű a' felelet, de vajmi szomorító: sátán-hatalom uralkodott a' nepeken, míg esztelen baromcsordákká lettek. 'S a' baromnak nincs akarata, nincs akarat-képessége.

A' fejedelmek mindig félték a' nepeket, félték pedig leginkább a' nép józan értelmét; és ép azért azon valának a' fejedelmek: miként fojtsák el e' józan értelmet a' népben, hogy elbotuljon.

'S ime azon ördögi gondolatra vetemedtek: eltiltjuk a' szabad-szolást és irást.

'S itt volt az átkozott censura gyilkosseregével, 's a' titkosrendőrség, melly a' házi viszonyokba is bedugja kuty-orrát.

'S mi ennek következése kérdezitek? A világ bolond és rab házzá lett; 's a' nepek, ha mocoznia mernek, vagy amaba vagy pedig emebe zárattnak, ne hogy a' szokott rend 's ildomosság felháborgatassék?

Es miért van ez így és nem másképp, kérdezitek ismét? Azért, mert a' nepek tudatlanok, hatalomukat és érdekeiket, jó gaikat és kötelességeiket, és a' kormány jogait meg kötelességeit nem ismerik.

'S annyira jutott a' dolog, hogy a' népek magukat bar-mok gyanánt nézték, kik fölöt a' fejedelem kény szerint uralkodhat.

Amde ennek nem szabad tovább így maradnia : boszú-san néz ránk az úr az egekből, 's haragjának jeleit is adá-már ; mert régóta fertőzzük már dicső nagy világát.

Ennek nem szabad tovább így maradnia : különben a' világ gyászmezővé változna, mellynek rëndeltetése : öröm-helye lenni az emberiségnek !

Ennek nem szabad tovább is így maradnia : különben az igazság mind örökké letapostatnék sátán-hatalmától, mellynek rendeltetése egykoron dicsően győzni Ahriman undok hatalmán !

Nem szabad tovább ennek így maradnia , mondom : mert mi lenne e' dicső világból, ha a' sátán-fajzatok volná-nak mindig az uralkodók : mivé lennél te akkor oh embe-riség ?

Bizzunk istenben, hogy ez nem maradand így, nem sza-bad így maradnia ; mert isten szent ígéje nem telyesült még : Iöjön el a' te országod. « Es változandnak bizonyára az idők, változandniok kell ; mert eddig sátán-országában nyomorogtunk és kell hogy isten országában felüdül-jünk.

Ne aggodjatok tehát o nepek, bizzatok istenben ; mert számátokra is jobb sors vár !

Amde térjünkzcélunkhoz vissza.

Mondók : a' sajtó szabadság hatalmas emeltyüje és elő-mozditója a' népmövelődésnek ; mert mit a' tanító szük hatsáköre miatt nem tehet , azt a' sajtó-szabadság teszi.

Mondám : nem elég, hogy a' nép irni, oszulni, és szá-

molni tudjon, ez magában véve semmit sem ér, vagy csak igen keveset. A' népnek politicalai műveltséggel kell birni, ha czélt akarunk érni; tudnia kell a' népnek, hogy ő és egyedül ő képi a' hatalmat a' statusban; tudnia kell a' népnek, hogy nélküle semmi sem, 's érette minden történjék.

Politicalai műveltség alatt pedig értem azt: a' nép ismerje jogait, mert mint Lamennais mondja: « Le droit est la garantie de votre existence individuelle et de votre liberté: il est votre liberté même; il fait que vous êtes une personne et non une pure chose dont le premier venu est maître d'user à sa fantaisie. » — Esmernie kell, mondom jogait; mert: A' jog egyéniségtek és szabadságtoknak biztositeka: sőt maga a' szabadság; mert a' jog az, melly azt teszi: hogy emberek vagytok 's nem esztelen dolog, mellynek minden jött — ment az ura, 's mit csak ugy szeszélye szerint használhat. »

Esmernie kell a' népnek kötelességeit tisztán; mert ember kötelesség nélkül nem képzelhető társaságban, a' kötelesség tehát a' kapocs, melly embert emberhez csatol, 's teszi, hogy társaság legyen. « Le-devoir coordonne et unit les créatures libres. Il est la base de la société, l'indispensable condition de l'existence commune... Le devoir est sacré, puisqu'il est le principe conservateur de la société, hors de laquelle nul individu ne se développerait ni ne subsisterait. » — Esmernie kell a' népnek kötelességeit, mondom, ne hogy azoknak el mulasztása által a' társaság java felzavartassék. » A kötelesség » ngy mond Lamennais « coordinálja és egybesíti a' szabad lényeket..... Ö basisa a' társaságnak, mulhatlan kelléke a' közlétnek..... A' kötelesség szent: mert ő fentartó elve a' tar-

saságnak, melly en kül az egyén nem fejlödhethék ki, söt nem is létezne.

Esmernie kell a' népnek a' kormány jogait : ne hogy ez az ildomoságon túl lépjen; tudnia kell a' népnek : hogy a' kormánynak csak eddig és tovább nem szabad haladnia; különben a' nép jogába vág és csorbát éjt azon.

Esmernie kell a' népnek végre a' kormány' kötelességeit; mert valaminta' népnek kötelességei vannak a' kormány irányában, miket telyesíteni el nem mulaszthat, anélkül, hogy házát saját feje fölött felgyujtsa, 's magát veszélybe ejtse, ugy a' kormánynak is vagnak kötelességei a' nemzet irányában, miket hiven, pontossan telyesíteni leg föbb hivatása, telyesítenie pedig kell azért is, ne hogy annak nem telyesítése által a' jó egyetértésminelkül valódi üdv statusban nem is képzelhető — a' nép és kormányközött meg rontassék.

Ezen politicalai ismértekkel kell birnia népünknek is: ha hazánk emancipatioját öszintén ohajtjuk.

De ezen politicalai ismeretek nem annyira az iskolákban, mlnt a' szabad sajtó által meg szerezhethők.

Küzdjetekek tehát nemes hazámfiai a' közeledő országgyűlésen a' szabad sajtó mellett, 's ne pihenjetekek, mig azt küz destek dijául el nyerenditekek : mert ez biztosítandja alkatmányos létünk szabadságát és nemzetünk felvirágzását.

Tudom a' kormány most is ellenezni fogja ezen ügy elfogadását, valamint ezt mindedig tette, ezen egyszerű okot idézvén : a' sajtó-szabadság megrendítené a' statusoszlopoit, zavargásba hozna az ország jólétét, szoval : kiforgatná a' statust sarkaibol.

Ezen állítása a' kormánynak hamis, és hamis maradánd

minaddig, míg állítása melletti szóló történeti tényt előnem hoz.

Illyen tényt előhozni pedig vajmi bajos volna.

Forgassuk az évezredek történetét, 's nehezen fogunk olly példára akadni, melly azt mondaná : ime a' szabad sajtó tette, hogy a' nép fellázzadt, és vegtelen nyomort hozott az országra.

Mások valának okai a' nép fellázadásainak ; de én ezen speciálításokba beléérezkedni nem akarok.

Legyen elég a' helyt ki mondanom, mit előttem már ezen hangossan 's őszintén kimondottak : A sajtó hatalmas védője, legerősb palladiuma a' kormánynak, 's annyival inkább is azért, mivel általa a' kormány ki népe boldogságát anyagi és szellemi felvirágzását őszintén kívánja 's obajtja — olly helyzetbe tétetik, miszerint népe szükségait és kellekeit valódi színökben meg ismeri 's modokat is talál azokon segíteni ; ezt tenni pedig minden kormány egyedüli szent hivatása.

Alkotmányos ország sajtószabadság nélkül nem is képzelhető ; mert miben állana az alkotmányosság, hanem abban, hogy a' nemzetnek joga van « jogai fölött » melly neki az alkotmány biztosít, örködni, ne hogy a' kormány azokon esorbát éjtsen ?

A' nemzetnek legbiztosb ellenőrije vagy is inkább védelmezője a' kormány zsarnokságai ellen a' szabad sajtó. — A' sajtó szabadság, által képezett közvélemény azon hatalom, melly a' kormány ellen bátran kielkölhet, ha az az alkotmányon esorbát ütni, merészlene.

Talleyrand 1821 évben a Pairs kamarában ekként szólott a szabad sajtó ügye mellett : « Alkotmányos ország, úgy mond ő » sajtó szabadság nélkül képzelhetlen dolog ;

a' kormány, melly a' sajtó szabad működéseit ellenzi, gyöngeséget árul el és é szerint veszélyeknek teszi ki magát.

Fox ama hires angol statusferfiu következendőt mondott a' sajtó ügyében, midön a' status hajót vezeté : « Két garantiája vagyon az alkotmánynak, értem : a' parlamentet és a' szabadsajtót. Ha olly kornyülmények közt volnék, egyikét eme két garantia közöl nélkülözni, akkor Csak ugyan a' parlamentet nélkülözném inkább ; mert meg vagyok gyözödve, hogy azt a' szabad sajtó által is mét visszanyerném.

De nem Csak a' status ferfiak, ha nem a' koronazott fejedelmek is engedték meg a' szabad sajtót. Illyenök valának II dik Josef ki 1781 evben egy edictumban megengedte, hogy a' kormány minden tettei szabad bírálgatás alá vehetők, 's hogy minden polgárnak szabad, azok fölötti itéletét hátran és nyilván kimondani.

II dik Fridrik ama felvilágosodott nagy király, megmondotta őszintén, nyiltan mint fejedelemben illik és iró-mányaiban letette azt követendő például minden királynak : hogy a' királynak nincsen joga szellemi hoherja lenni polgárainak. Ezen nagy és sokat jelentő szavait kimondotta ő éltének 69 évében.

Amde le folyt már tizen nyolcz század az örökkévalóság feneketlen tengerébe, 's ime a' világ még Csak egy II dik Joseffel és egy II dik Fridrikkel birt.

Végre berekesztésül nem mondhatok egyebet, mint : Hazánk a' közelebb le folyt évtizedben szépet haladot már, azért is remenyelhetjük bizvást, hogy tovább haladni fog. — Adja dsten!

IGAZOLÁS.

A' hibákat illetőleg annyit mondunk, hogy Parisban vagyunk hol magyar sajtó nincsen. Egyéb iránt megszokták már hazánkban a görbet EGYENCSEK nézni. Hálát mondunk istennek, hogy itt az átkozott censorokkal dolgunk nincs.

